

----- Випуск 6. -----

Ед'єн Ален По

ЕЛІОНОРА

переклав

П. Карманський.

З вступним словом.

НОВІТНЯ БІБЛІОТЕКА.

ЕДГАР АЛЯН ПО

ЕЛЄОНORA

ПЕРЕКЛАВ

ПЕТРО КАРМАНСЬКИЙ.

ЛЬВІВ.

Наклад Володимира Боберського.
З друкарні Ставропігійського Інстітута під зар. М. Реєць.
1912.

Едгар Алян По.

Мабуть нікого не переслідувало так в життю важка рука судьби, як американського поета — Едгара По. Його життєвий шлях був встелений колючим тернем від ранньої молодості аж до сирої могили.

Едгар Алян По уродив ся 19. лютня 1809 р. в Балтіморе. Його предки походили з старого нормандського роду, що за Генриха П. переселив ся до Ірландії. Дід поета переніс ся до Америки, де й діняв вищого військового ступня. Найстаршим його сином був батько поета — Давид, який вже як вісімнайп'ятнадцятирічний молодець одружив ся з гарною й талановитою акторкою — Елізаветою Арнольд. Молоде погружче, одіпхнене родиною гірко бідувало, а незадовго прийшлося їм попрашатись з життєм. Померли обоє в молодому віці, лишаючи троє незаосмотрених дітей. Середущого Едгара взяв богатий й бездітний приятель родини — п. Алян, від якого й дісталось хлопчині друге ім'я. Гарний й понятливий Едгар став окрасою дому п. Алянів, а численні гости, що гостювали в їх домі, з незвичайним захопленням слу-

хали декламацій малого Ед'ара. — Однаке вже тоді являлись у нього симптоми хоро-бліво-нервового темпераменту, що опісля переслідувало його через ціле життя.

В р. 1816. виїхала родина Алянів з своїм вихованком до Англії і там примістили його в одному пансіоні для хлопців близько Льондона. Старинний будинок, в якому містилась школа та принадна око-лиця розбуджували його уяву, а сама шко-ла клала незрушимі підвалини під його класичне виховання, яке так ярко ви-ріжнює його з поміж інших американських письменників й надає його самітній поезії таку суцільну форму. Свое шкільне життя описав відтак По в своєму творі: „Віліям Вільзон“.

По повороті до Америки в 1821 р., вступив По на університет в Річмонді. Його тодішні звакомі й товариші підносять згідно його незвичайне знання, енергію й красу. З того часу дійшов до нас один факт, який не мало відтак впливув на твор-чість поета.

Одного разу відпровадив По до дому одного свого шкільного товариша, у яко-го й побачив його гарну й гідну любови — матір. Вона прийняла гостя кількома при-язними словами, а се так глибоко поділало на жаждучого симпатії й любови молодця, що він стояв перед гарною жінкою немов

непритомний. Якби у сні повернув до дому, опанований горячим бажаннем, пережити ще раз в життю таку стрічу. Та молода жінка стала відтак повірницею усіх ворушень його молодого серця. Однак зрадлива доля відняла йому щирі й шляхотну душу. Вона вмерла небавом. І відтак довгими осінніми й зимовими годинами блукав поет коло самітньої могили своєї першої товаришки й повірниці ранньої молодості, а страшна мара гробу, що таким чорним смутком віє з його творів, вже тоді опанувала його буйну уяву.

Коли в Греції розгорілась борба за свободу і великий Байрон удався до тої країни, щоб боротись в рядах гнобленого народу, розбудив ся між молодими людьми певничайний запал. По був одним з перших, що вступив в його сліди. 1827 р. покинув він Америку і аж по двох роках повернув назад до вітчини. Однаке, що діялось з ним за той час, сього не знаємо.

По повороті віддав його опікун до військової школи. Однаке там не був він довго. Його непогамована вдача не могла знести строгої військової дісципліни, тому то в р. 1831 видалено його за непослух з військової школи. Ще передтим вийшов у світ томик поезій Едгара По, який однаке проминув безслідно.

Видалений з військової школи, вернув По до своєого опікуна, який в межичасі одружив ся в друге з молодою дамою. Перша жінка п. Аляна дуже любила Едгара, тому то кілька разів мирила своєго вихованка з прибраним батьком. Коли ж її не стало між живими, По чув ся чужий в домі опікуна, тому зірвав з ним і по-мандрував в широкий світ. Саме тоді розійшла ся вістка про польське повстання проти Росії. По думав виїхати до Європи і боротись в рядах польських повстанців, але коли російське військо зайняло Варшаву, він залишив свій план.

Одиноким заробітком По в сі скрутні часи по зірванню з опікуном була літературня праця. Та ніхто не зновав молодого поета, тому прийшлося йому жити в крайній нужді. Аж конкурс бальтіморської часописі дав йому нагоду виплисти на верх. 1833 р. оголосила одна бальтіморська часопись конкурс на найліпшу поему і найліпшу новеллю. Обі премії одержав Е. А. По. Се ім'я було незнане членам конкурсового комітету, але дивня фантазія й особливша краса творів так зацікавили членів конкурсового комітету, що один з них п. Кеннеді дуже заінтересував ся молодим автором і запросив його до себе. По, що тоді жив в великій нужді, був змушений відкрити своє незавидне положення, а відтак приняти щімогу п. Кеннеді.

З того часу зайняв ся По щиро літературою; за допомогою п. Кеннеді став співробітником одного річмондського журналу, а його положення змінило ся на краще о стільки, що мав хоч щоденний хліб.

Мимо того той час в його життю можна сміло зачислити до найкращих хвилин. Тоді одружив ся По з своєю тіточкою сестрою п. Віргінією Клем. Та молода дружина поета вже тоді була діткнена сильно розвиненою грудною недугою, а її краса мадонни з прозоро-білою краскою лиця і глибокими, світляними очима ще збільшувала терпіння й так страждучої душі поета.

Молоде подружжє зажило в одному домі з п. Клем. Житте мимо бідноти було гарне й гармонійне. Лише грудна недуга поетової дружини наводила на По вічній страх і тривогу. З її світляних очей продирався чорний промінь смерти. Це так непокоїло поета, що відбирало йому сили до праці, а незадовго й мара нужди зависла над їхнім домом як чорна тінь. Ось що оповідає про нього його приятель Гремам: „Його любов до жіки була своєого рода ентузіастичним боготворенiem передуховленої краси, яка вяла на очах. Була хора, отже ходив коло ньої, перший глибоким неспокоєм, немов матір, яку мучить тривога о життє первородної дитини, — при її найлекшому кашлю пробігала по цілому його

тілії дрож серця, яка виразно виявляла ся на зверх. Одного літнього вечера виїхав я з ними, а спомин його чуйних очей, які трівожно підхоплювали найменшу зміну на улюбленому лиці, переслідує мене вемов згадка понурого співу. Це безпереривне, томляче почуття, що мусить втратити її, змінило його цілковито: він став понурий, задумчивий, а його бессмертні поезії завсігди звучали болючою мельодією. А з другого боку обі жінки обожали сю велику дитину, яка так мало була обізнана з життєм, ходили коло нього і пестили його, як колиб обі були його матіріо.“

В своїй студії про Едгара По згадує Бодлер про один факт, що ярко ілюструє внутрішні відносини в його родині. Коли кохана дружина поета чим раз то більше вяла як квіт міози, — теща п. Клем ходила від редакції до редакції, шукаючи заняття для улюбленого Едгара, або продаваючи статті й поезії поета, а ніколи не шептали її уста скарги, ніколи не мала для нього докорів, противно все і всюди оправдувала його, що він хорий. Було се одиноче оправданне, коли її зять переходив одну з тих фаз літературної неплідності, яку так добре знають нервові поети; — та й ніколи не чув ніхто слова, яке виражало сумнів в генії її любимця.

Через слідуючі десять літ був занятий По при літературних видавництвах

в Річмонді, Новім Йорку і Філадельфії. Де лише він працював, там плило золото, а він сам був крайно убогий. До того ще богато плебейських мірнот, крамарсько-реклямових душ, літературних паразітів ставало проти нього. По був занадто аристократом, занадто правдивим мистцем, щоб входити в компроміси. Ось жерело гніву й ненависті до поета. „Література була для нього релігією, говорить Грегам, а він її архі-жрець, що скоршонами проганяв купців з храму“. Сі буденні мірноти, подлі душі були огірчені: заставлювано пастки на його родинне щастя, оплюгавлювано його добру славу. Його дружина, знеможена і зложена тяжкою недугою отримувала безіменні листи, в яких кидано клевети на її мужа і се прискорило її смерть.

В літі 1846 р. виїхав По з родиною на село до Фордгам коло Нового Йорку; бажав, щоб його кохана дружина могла вмерти спокійно. Там і попрощалась вона не-бавом зі світом. Про тодішній стан його душі дають вірний образ його поезії. Головно „Улялюме“ лишить ся на все дорогим і цінним в очах жінок. В тих поезіях горить фосфоричне світло місячних ночей, снують ся візії скелетів, упоює роскіш мелянхолії.

Протягом 1848 р. занімав ся По викінченням своєго архітектору „Еvreка“, який

як Гумбольда „Космос“ мав освітити таємниці вселенної.

Літом 1849 р. задержав ся По в Річмонді, звідки виїхав небавом до Форгам, щоб забрати звідтам п. Клем. По дорозі висів в Балтіморе з поїзду, а в кілька годин пізніше найшли його непритомного на вулиці. Його відвезено до шпиталя, де й помер 7. жовтня 1849 р. на запалене мозку. Другого дня поховано його на вестмінстерському кладовищі. Довгі літа стояв гріб незрівнаного американського поета без ніякої ознаки спомину, аж заходом балтіморських учениць і учительок вищих жіночих шкіл здигнуто йому гарний артистичний памятник.

По — се один з нечисленних вічніх самітників; помазаник духа й терпіння, один з укамінованих пророків людства один з ясновидючих містків людського роду, що відкривають нові правди слідом математичної думки і творчої інтуїції; се один з тих великих і нечисленних хорих, що вистають понад всю людськість. Він хорий, бо найбільша краса й шляхотність душі в своїх найвище розвинених формах — хора.

Поезія По сягає своїм коріннем в глибину німецької романтики. Теорія Шелінга про інтелектуальну інтуїцію є його теорією, а звісні слова Новаліса: „Світ стається сном, сон світом“ сходяться з міркованнями По, який ніколи не відріжнює яви від сну; між конкретним явищем а абстракцією нема істотної ріжници.

По відтворює патальогічні стани, стани роздвоєння і розшматовання, відтворює схилення й аномалії, в чому рівно ж споріднений з такими німецькими письменниками як Е. Т. А. Гофман.

З незвичайною бистротою думки входить По в таємниці світа. Його думка так бистра, що щербить ся як сталеве вістре, його сни і настрої так інтензивні, що прибирають на себе тіло і стають ся галюцінаціями. Його інтуїція пробиває темряву і відслонює величезні загадки, які криються в сумрачних далечинах будуччини.

По є візіонером. Легке фізичне подразнене, слабий звук або світло викликує в йому галюцінацію: страх і трівога виповнюють на верх, стають тілом, предметом, тіню на розлогому просторі. Гроза осамітнення відтворює перед ним картини, повні розсвічених красок, що розтягають ся в безмежний фантастичний краєвид.

Любов і жінщина, що так гарнозвучать на арфах поетів — у По вбрали на

себе кирею смутку. Його герої незвичайно даровиті — а героїні це персоніфікація містєрій. Іого Венера се не жінчина вибуялої пристрасти, ані божиня великої, здоровової, радісної любові, лише блудить як візія що ночю з'являється ся таємно — і водить за собою нещастє, або блукає в білій мертвецькій киреї, осяяна фосфоричною місачною блідістю, як задумана ельфа. Його Елеонора се немов легкий, прозрачний фантом, що ночю уносить ся над полями, а Ліг'єя як би чорна північ, яку розяснюють блудні огники.

Ще за життя звернено на адрессу поета богато тяжких докорів, закидуючи йому, що з його творів тхнє несамовитість, що з них визирає божевілля і аномальність. Пам'ять Повже тепер чиста, але подібні закиди все ще трапляють ся. І так воно буде довго іще. Геній ніколи не жили на тому світі, який обіймали при помочи своїх змислів, розвинених понад пересічну міру і понад нормальний тип; їхній світ мав інші граници і інші простори. І тому то усе відгривала ся та одвічна трагедія, якої героем був геніяльний хорий одинокий, самітній, який у своїй душі мав євангелію будуччини. Геній

ній і мучеництво нерозлучні, а „здорові“ по всі часи камінувати-муть своїх великих „хорих“.

Поезія Едгара По—семонументальна будівля, а стіль його новель не має рівного в цілій світовій літературі. Коли візьмемо читати його твори, пізнаємо від разу, що маемо тут у перве до діла з духом, якого не стрічали досі ніколи. Віс з тих творів невідомий чар сіблінських книг, прорери-стості сили, опановують душу величаві глибини, які лише в виїмкових хвилях мріли колись в нашій душі, а на які ми не находили слова.

Б. Данчицький.

Львів, 18. червня 1912.

Еліонора

*Sub conservatione formae
specificaе salva anima.*

Raymond Lully.

Походжу з родини, що визначає ся силою уяви і палкою пристрастю. Люди звали мене божевільним; але досі не порішено питання, чи божевілле є доказом найвищої інтелігенції і чи усьо, що заслугує на пошану і що називаемо глибоким, не вивипливає з хоробливого духа, із своєріднього духового роздражнення, на шкоду загального інтелекту. Люди, що снять на яві, дізнаються про богато дечого, чого не відають люди, які снять тільки в ноčі. У своїх сірих привидах вникають вони в перші проблески вічності і в пробудженню відчувають з жахом, що стояли на порозі до великої тайни. В таких хвилях доходять до певного пізнання цього, що є добрым, а ще більше до свідомості цього, що є злим. Вникають без керми і компасу в просторий океан „несказаного сяєва“ то знова, як читаемо в пригодах нубійського географа, „agressi sunt mare tenebrarum, quid in eo esset exploraturi“.

Нехай буде, що я божевільний. Але мушу замітити, що я відчуваю два противні стани моого духового розташування: стан ясної, безсумнівної свідомості, яка відносить ся до споминів усіх подій першої доби моєго життя і стан памороки і сумніву у відношенню до теперішньої хвили і до споминів цього, що творить другу епоху моєго буття. І тому в те, що буду розказувати з першого періоду, вірте; а тому, що скочу розповісти з пізнішого часу, дайте віру лиш на стілько, на скілько воно відасть ся похожим на правду. Або ні, сумнівайтесь і одним і другим; або, як не можете сумніватися, бодай грайте в сій казці ролю Едіпа.

Ся, яку я любив ще за молоду і ради якої пишу тепер сі спомини з повним спокоєм і свідомістю, була одинокою дочкию одинокої сестри моєї давно вже покійної матери. Елеонорою звали ся моя своїчка. Ми жили заедно в купі, під тропічним небом, в Долині Многобарвної Трави. Ніяка чужа стопа не становила ніколи на сій долині, бо вона простидала ся між ланцюхами ведітенських гір, що тихо здвигалися кругом неї і берігли свій любий захист перед соночкою жарою. Ні одна продоптана стежина не провадила до неї; а щоби дістати ся до нашої милої оселі зо вні, треба було переломити насильно гилле тисячі лісових дерев і знищити красу міліонів пахучих

квіток. І так ми жили самотою та не знали, що діє ся на світі поза долиною — я і моя своячка і її мати.

З мрачних провалів, з поміж найвищих шпилів гір, що замикали пашу оселю, виповзувала вузка, глибока ріка, яснійша чим блеск очей Елеонори; вона звивала ся по долині многими закрутами, аж остаточно вливала ся в темне провалле між горами, що були ще мрачніші, як сі, з яких вона випливала. Ми звали її „Рікою Мовчання“, бо у її філях було видко незвичайний спокій. З її русла не знимав ся ніякий шум; плила так спокійно, що жемчужні піскові зерна, ген в глибині єї нідра, на які ми любили дивити ся, не ворушили ся зовсім, а лежали, кожде на своїму давньому місці, з повним спокою вдоволеннем і ясніли вічнім блеском.

Беріг ріки і численних мерехтячих потоків, що вливали ся до її русла крутими стрічками, як також цілі простори, що тягнулися від берегів до глибини ріки, ген аж до пісчаного, кременистого ложа, та не лиш сі місця, але й ціла поверхня долини від ріки до гір, що її окружали, були вкриті густою, дрібною, низенькою, цілком рівною, зеленою травою з ванільовим запахом, а трава була засіяна живтим козелцем, білою стокоротю, багровими філками і рубіновими асфоделями так, що її незвичайна

краса промовляла до наших сердь голо-
сними словами любови і божої хвали.

А тут і там вистрілювали з густої трави, як дикі сонні привиди, фантастичні дерева, а їх стрункі пні не стояли прямо, а зверталісь ґраціозно до світла, що сипалося в полуднє на саму середину долини. Їх кора мінилася живими красками гебану і срібла і була ніжнішою від всього, з виїмкою лиця Елеонори; і як би не се зелене, великанське листя, що звисало з їх верхів довгими спіраліями та колихалося від зефіру, то міг би вважати їх напевно великанськими сирійськими змиями, що складають поклін своїому панови, сонцю.

Рука в руку ходив я з Елеонорою по сїй долині цілих п'ятнадцять літ, поки не закralа ся в наші сердя любов. Одного вечера при кінці третього пятиліття її життя, а в моєму четвертому, сиділи ми, обнявшися, під деревами, що мали вигляд змій і дивилися в низ на води Ріки Мовчання, на власні образи. Ми не говорили до кінця того милого дня ні слова, а навіть слідуватого ранку наші слова були скучі а наш голос дрожав. Ми викликали з філь бога Ероса і тепер відчували, що він розпалив в нас палкі душі наших дідів. Пристрасти, що знаменували наш рід цілі століття, заволоділи нами насильно і розбудили нашу уяву, якою так само визначалися; і рознесли по долині Многобарвної Трави боже-

вільну розкіш. Якась зміна була замітна на всьому. Дивні, ясні, звіздисті квіти вистрілили на деревах, де передше не було видко ніякого квіту. Краски зеленого килиму поглубилися, а коли білі стокороти, одна по одній пощезали, вистрілили на їх місце дев'ятки рубінових асфоделів. І зродилося життя на наших стежках, бо великий флямінг, якого досі не було видко, враз з всілякими веселими, пестрими птицями, заснів перед нашими очима ярким пірем. Золоті і срібні риби гралися в ріці, з якої виринав від часу до часу гамір, що зливався вкінці в плавну мельодію, яка бреніла по ангельськи більше, чим звуки гарфи Еоля, солодше над усьо, з виїмкою голосу Елеонори. Нараз виринула з областій Гесперу темна хмара, яку ми там замічали вже давнійше і засніла багрою та золотом, а відтак повисла над нами і стала з дня на день спускати ся нище, аж покіль не спочила рубцями на верхівях гір і не змінила своєї темноти на величню красу та не поплонила нас в чарівну вязницю величи і слави так, як ніколи доселі.

Краса Елеонори рівняла ся красі Серафима: але вона сама була дівчиною простою і невинною, як це коротке життя, яке пережила серед квітів. Ніяка штучність не закривала кріпкої любові, якою горіло її серце і вона поділяла зі мною свої найскріпші тайни, коли ми було похожали разом

по Рівнині Многобарвої Трави і розпра-
вляли про величезні зміни, які тут щойно
скоїлись.

Наконець, коли ми одного дня серед
сліз заговорили про сю останню зміну, що
мусіла опротивіти всім людям, від тоді
вона вже більше не відступала від цеї су-
мної теми і вплітала її у всякий наш роз-
говір, зовсім так, як це бачимо у піснях
кобзаря Скіраза, де ті самі образи стріча-
ють ся заєдно у глибоких варіаціях ви-
слову.

Вона чула, що палець Смерти спочив
на її грудях, що вона зі своєю скінченовою
красою, як одноднівка була сотворена лиш
на те, щоби умерти; але жах перед моги-
лою ограничав ся у неї на одну гадку, яку
вона мені відкрила одного вечера, у хвилю
сумерку, на березі ріки Мовчання. Вона бо-
яла ся думки, що я поховаю її в Долині
Многобарвої Трави і кину раз на все її
блаженний затишок та перенесу любов, яка
тепер належала до неї, на яку дівчину із
зовнішнього буденнього світа. Як стій ки-
нув ся я до ніг Елеонори і зложив перед
нею і перед Небом присягу, що ніколи не
звяжу ся супружеством з якою небудь до-
чкою Землі — та що ніяким чином не
спроневірю ся її дорогій памяті, ні памяті
святого чувства, яким вона мене ущасли-
вила. І я візвав на свідка моєї святої
торжественної присяги Могучого Володаря

Світа. А проклін, якого я взвивав від нього і від неї — святої в Раю — в разі не додержання обітниці, містив в собі таку страшну кару, що я не важу ся тут його повторити. На мої слова очі Елеонори засніли і вона зітхнула, начеб з її грудий зняв смертельний тягар; вона задрожала і заплакала гірко; але приняла присягу (вона-ж була ще дитиною) і це принесло їй пільгу в годині смерти. І сказала мені, конаючи спокійно кілька день опісля, що за те, що я зробив для заспокоєння її душі, вона буде чувати по смерти наді мною, якраз цею душою, і коли я на це пристаю, являти ся мені буде безсонними ночами; коли-ж це лежить поза можністю душ в Раю, то бодай буде мені давати часті докази своєї присутності тим, що буде зітхати наді мною вечірнimi вітрами, або наповняти-ме воздух, яким я дихаю, запахом ангельських кадильниць. З такими словами на устах закінчila свое непорочне життя і зробила конець першій добі моєї жизні.

Досі розказував я правду, але переступаючи перегороду на стежці часу, яку поставила смерть моєї коханої, і вступаючи в другий період моєго життя, чую, що темінь обсновує мій ум і я сам не довірюю повній точності моєї пам'яті. Та ідем далі.

Літа тягнули ся ліниво, а я все ще проживав в Долині Многобарвної Трави. Але усьо підпало новій зміні. Звіздисті

квіти скрилися в кору дерев і вже не явилися більше. Краски зелених килимів поблідли, а рубінові асфоделі зівяли одна по одній; а на місці кождої з них з'явилося по десять темних флялків, що наче очі визирали з трави неспокійно і ясніли каплями роси. І житте відійшло з наших степів, бо великий флямінг вже не писався перед нами своїм ярким п'рем, а полетів смутний з долини в гори, враз з цілим стадом веселих пташок, що з ним прибули. А золоті і срібні риби повтікали на дно кручі на сам конець нашої оселі і вже більше не показалися в любій ріці. Тай солодка мельодія, що була милійша, чим вітрова гарфа Еоля і божественнійша над усьою, з виїмкою голосу Елеонори, завмириала з провола, заміняючи ся згодом на щораз тихше журчання, аж поки не вернула остаточно до своєї первісної торжественної мовчанки; вкінці і темні хмари піднялися і, лишаючи на верхах гір давню темноту, подалися у сторону Гесперу і забрали з собою з Долини Многобарвної Трави змінчивий, золотистий блеск.

Обітниця Елеонори не пішла у забуття. Я чув шелест колибання ангельських кадильниць і струї святого запаху, що розливалися скрізь по долині; а в самітні години, коли мое серце стукотіло сильнійше, вітри, що купали мое лице, прилітали до мене з солодким зітханнем; а неясні гамори

наповняли часто вічній воздух і раз — ох, це було лиш раз! Я прокинувся зі сну, важкого як смерть, від дотику уст якогось духа, що спочили на моїх губах.

Але порожня простерла ся в мойому серці і нічим було мені його заповнити. Я тужив за любовю, яка давнійше виповняла його до краю. Наконець стала долина мучити мене споминами про Елеонору і я кинув її на все для суети і бурливих світових розкошій.

Я найшовся в невідомім місті, де усьо було того рода, що затирало в моїх споминах солодкі сни, які я снів так довго в Долині Многобарвної Трави. Ліпota, бурливe життe дзору, голосний брязкіt збуруї і блискуча краса жіноцтва осліпили мене і ошоломили моjого духа. Але єще і тепер остало мое серце вірним присязі, а натяки на присутність Елеонори єще і тепер являлися мені у тихі години ночі. Нараз сї знаки не повторилися, а перед моїми очима розкрився чорний світ. Я стояв застрашений пекучими думками, що мене опанували і страшними покусами, що мене перемагали. Бо з якогось далекого, далекого і незнаного краю, прийшла на веселий двір короля, якому я служив, дівчина, якої красі піддалося в одній хвилі ціле мое невірне серце. Я припав до її підніжка без найменчого опору з незмірно палкими, пристрасними заявами любови. Бо і чим була

моя страсть для молодого дівчата з долини в порівнанню з вогнем і хмільом та надлюдським захватом і почитаннем, з якими я виливав серед сліз щілу мою душу у стіп етеричної Ерменг'арди? — Ох, гарною була, серафим — не Ерменг'арда! і свідомий цього, я не мав моєї світлиці для ніякої другої. — Ох, божественною була — ангел не Ерменг'арда! і коли я споглядав в глибину її незабутніх очей, — я думав лише про це одно і про неї.

Я одружився; і не боявся проклону, який стягав на себе; а журба мене не навіцала. Аж тут — нараз серед нічної тишини донеслися крізь мої ґрати солодкі зітхання, яких я не чув я вже від давна. Вони злилися в приязній і солодкий голос, що звучав:

„Сли спокійно! — бо дух Любови царить і править всім і всюди; в хвиці, як пригортаєш до твоєго розпаленого серця сю, що звеся Ерменг'ардою, ти звільнений від присяг, зложених Елеонорі — з причин, які тобі відкриваються в Небі“.

Перекл. П. Карманський.

Заглада дому Юшер.

Серце його схоже на завішену бандуру,
що давенить при найлекшому подуві.

Беранже.

Одного хмарного осіннього дня їхав я вже від раннього ранка стороною, що мала в собі щось дивно сумовитого. У во- здуся повисла сумна мовчанка, а хмари звисали тяжко та наче-б давили усьо до самої землі. Нарешті, коли вже стали сіріти тіни вечера, угледів я перед собою родову оселю Юшерів. Не знаю, як воно стало ся, але при першому погляді на сі мури, заволодів моєю душою прикий, хмарний сум. Кажу прикий, бо його зовсім не лагодив той поетичний, отже майже хороший настрій, з яким звичайно приймає людська душа навіть найдикші образи руїни й тривоги, що нам їх подає природа.

Я приглядав ся образови, що лежав переді мною: будинкови, в простому сільському окруженню, студеним мурам, вікнам, що виглядали мертві, як пусті очодоли, розкиданим рідко купинам ситнику й старим деревам, яких пні полискували декуди

біаво — я глядів на все те з чуттем най-
більшого пригноблення, якого не можу га-
разд порівнати з ніяким іншим настроєм
у світі, як з прикрим враженнем по отвере-
зінню з опіюмового одуру, з тим відчайним
поворотом у тверезий світ буденого життя,
з тим прямо страшним розпанаханнем ясної
заслони, що приводить до розпуки.

На всім, що було передімною, лежав
холод, пригноблення, руїна життєвих сил —
словом пустеля гадок, що не дасть очер-
кнути ся, якої ніякий вибух уяви не зміняв
у величавий образ. Від чого се могло бути?
Я здержал моєго коня, аби над сим роз-
думати.

Справді — що се було, що, коли я
глядів на родову оселю Юшер, обняло мене
з такою розстроюючою силою? Була се для
мене тайна не до розвязання, а зовсім не
вдавалось мені, коли я над тим роздумував,
відігнати від себе хмарні мрії уяви,
що заповняли мою душу. Вкінці, був я
приневолений вдоволити ся думкою, що ма-
буть зовсім буденні предмети природи в де-
яких сполучках набирають сили робити таке
дивне враження на нас, хоч ми не здаємо
собі з цього справи, бо та сила повстaeє як-
раз під тою умовою, що лежить поза на-
шою свідомістю. Я роздумував над тим,
що може настати проста зміна в порядку
подробиць, які творять образ ; отже пооди-
ноких мотивів краєвиду досить на те, аби

злагодити силу хмарного вражіння, чи навіть його зовсім знищити.

Під впливом сеї думки повернув я мо-
його коня до стрімко падучого берега не-
привітного ставу, що, полискуючи своєю
верхнею, окружав загадочним спокоєм цілу
оселю. Я похилився над конем та з ішо
більшим страхом побачив в глибині відвер-
нений образ ситника, кріслатих пнів дерев
і вікон, поглядаючих мертво як пусті очо-
доли.

Мимо сього рішив я пережити в сьому
непевному, сумному домі кілька тижнів.

Його власник був за моїх хлопячих
літ одним з веселих товаришів, та від часу,
як ми в останнє бачились, минуло чимало
років. Та недавнечко дійшов до мене в за-
кутинідалекої місцевини лист, писаний
його рукою, на який домагався упрямо не
іншого одвіту, як личного. В почерку пи-
сьма видко було нервове роздратованнє, а
його автор доносив о тяжких муках тіла,
о духовім розстрою, що його мучив та
о щирій охоті бачити мене, свого найкра-
щого, а навіть единого товариша, сподію-
чись, що мое веселе товариство влекшить
його горе. Настрій та спосіб, в який він
роздказував про ріжні справи, потреба душі,
що виразно пробивалась з його листа, не
дозволили мені відмовити йому, і так я
таки зараз приймив запрошені, що віда-
лись мені досить дивними.

Хоч в хлопячих роках були ми собі сердечними другами, то все-ж таки о відносинах моєго приятеля знову я вельми мало. Під сим зглядом був він дуже здергливий. Від людий чув я, що його родина, одна з дуже старих, була здана з давніх давен з чутливого серця й ся прикмета її в кількох століттях уявила ся у неодному творі штуки. Останніми роками проявлялася не тільки велиководною добродійністю, але й пристрасним замилуваннем у музичі. Та була се радше розвязка тяжких теоретичних проблем музики, як замилування у ясній та легко зрозумілій її красі. Я провідав також, що з головного пня Юшерів, що був у великому поважанню, ніколи не повстала якась трівка бічна лінія — значить ся, уся родина виводила походження у прямій лінії і так було все з деякими виїмками. Коли я став роздумувати над фактом, що побіч зовсім безпосереднього наслідства майна виступало духове наслідство, та коли опісля розбирав вплив, який мали на себе через цілі століття ті дві справи, вважалось мені, що якраз у тім браку бічної лінії — отже й у незмінному наслідстві вдачі й назвища з батька на сина, годить ся глядати причини, чому обі ті справи так звязані з собою, що з початку лиш з наслідством звязаний титул змінився у питому та двозначну назву: Дім Юшер, назву, що у селяп, які її вжи-

вали, була мабуть очеркненiem родини Юшевів та їх замку.

Я вже сказав, що моя дитяча гадка — споглянути у зеркало ставу, — тільки заострила перше дивне вражіння, яке зробила на мене цілість. Без сумніву, кріпшаюча у мені забобонна трівога — чом-жеж не мав би я вжити сього слова? — дуже причила ся до скріплення того вражіння. Ось власне й є те право всіх почувань, які основують ся на трівозі. Ось мабуть тільки у сьому причина, що коли я відвернув очі від ставу й повернув їх опять на будинок, майнув у мені дивний привид. — То був смішний привид й я згадую про нього тільки тому, щоб з'ясувати силу вражіння, під яким я оставав. Моя уява була так розбуджена, що мені бачилось, мов би я справді глядів на дім з найближшим окружнем, повитий якимсь питомим воздухом, — воздухом, що не мав нічого спільногого з зовнішнім світом, але повставав із спорохнявілих дерев, сірих мурів й мертвого ставу. У тій містічній мряці було щось схоже на затроєний дух, що хоч ледви замітний, та сумовитий, тяжкий, звисав мов олово у вузках.

Я старався позбутися тих вражень її увільнити ся від сього, що впрочім могло бути хиба вислідом сну-мари. Я уважно приглядався справжньому виглядови замку. Його найбільш замітні прикмети вказу-

вали мабуть на його старий вік. Вплив часу мусів бути великий й оставил деякі сліди. Дрібна цвіль мов серпанком вкрила мури та звисала у ніжно сплетених пасмах з ринов. Та се не мало нічого спільногого з якоюсь загальною, незвичайною руїною. Мур ніде не запав ся; а будинки, зовсім добре до ужитку, були в яркій супротивності з цілковитим зморшнінem каміння. Він нагадував мені під сим зглядом богаті деревляні фрески в якісь салі, де від давна нікого не було, а котрі, хоч спорохнявілі, заховали чудовий вигляд, доки ніякий зовнішній легіт їх не порушить.

Кромі сих незначних познак струпішння, розкиданих по цілому замкови, мало було познак, вказуючих на його хиткість. Та перед оком уважного глядача не могла скрити ся ледви замітна прогалина, що тягнула ся на передні будинку від даху ломаною лінією по мурі й губила ся десь у понурих хвилях ставу.

Серед таких помічень доїхав я короткою, битою дорогою перед дім. Слуга, що тут стояв, узяв від мене коня, а я вступив під ґотійське підсінне замку. Льюкай, ступаючи тихо, повів мене всякими понурами, крутими корідорами у кабінет свого пана. Більша частина цього, що я бачив по дорозі, причиняло ся до скріплення тих забобонних вражінь, о яких я згадував. А прецінь усі окружуючі мене предмети: —

різьби на стелі, понурі окраси стін, поміст чорний мов гебан, що за кождим кроком скрипів, фантастично уложені гербові щити, усе те були річи, до яких, бодай подібних, я звик дитиною. Я не сумнівався з'образити собі, як усе те було мені знане; та одночасно сам дивувався, чому сей звичайний вид викликує у мене такі дивні враження.

На одному закруті сходів стрінув мене домашній лікар. Я добачив мабуть на його лиці вираз якоїсь хитрости зі своєго рода змішанням. Він привітав мене з якимсь тривожним неспокоєм тай пішов своєю дорогою. Лъокай отворив в сю-ж мить широко двері та ввів мене до своєго пана.

Я увійшов до вельми обширної й величавої кімнати. З вікон вистрілювали у горі видовжені луки, а самі вікна були високі й вузкі, та уміщені так високо над долівкою, викладеною дубовими дощинами, що майже не було можна до них сягнути. Крізь закратовані шиби впадало слабе проміннє заходячого сонця й кидало багрове світло. Сього світла вистало на те, аби досить точно розрізнати предмети, що виступали наперед із своєго окруження. Та даром силкувався зір досягнути до дальших кутів кімнати або заглибин склепеної й богато пристроеної стелі.

Стіни були вкриті темною матерією, а обстанова загалом багата, та на жаль не-

вигідна, стара й понижена. Довкруги лежало чимало розкиданих книг та музичних інструментів, та вони не уявляли собою суцільного, живущого тепла. Я почував, що дихаю воздухом, переповненим грозою. На усьому лежала глибока, мертвецька, непроглядна мряка, що давила усе.

Увійшовши, застав я Юшера, простягнутого на софі. Він устав та повивитав мене з живим теплом, що містило в собі, як мені зразу здавало ся — багацько пересадної ввічливості, штучних форм бувального, світового панича. Але при однім погляді на його лицьо, пересвідчив ся я, що він був зовсім щирий. Ми сіли і коли він говорив, я приглядавсь йому кілька хвилин з почуваннем якогось спочуття, а одночасно й страху. Справді, ні один чоловік не змінив ся у так короткому часі, як Родеріх Юшер! Тільки з трудом міг я повірити, що ся бліда стать, що стояла переді мною — се справді товариш моїх молодих, хлопячих літ. Черти його лица були незвичайно замітні. Краска лица мертвецьки бліда; волики, ясні, дуже близкучі очі; трохи тонкі й безбарвні губи, яких обриси знаменувала недостижима краса; ніс трохи жидівський, з дещо розтягнутими ніздрями, що не належить до познак сього типу; гарно зарисована борода, якої кінці вказували на брак енергії; волосє більш чим шовкової м'якості й ніжності. Усі ті черти,крім

сього незвичайно широкі виски — складалися вкрапі на лиці, що як хто його раз побачить, не легко його забуде. Телер ось через недугу він змінив ся і ся обставина наводила на мене сумнів, чи се я з ним справді говорю. Та поперед усього стрівожило мене його бліде лицє й неприродний блеск очей, навпаки, се викликало у мене навіть жах. Шовкове волосє подобало на довгу занедбану гриву, а що було буйне й окружало безладно лицє, то я не міг погодити ті чудацькі кучері з понятtem чогось людського.

В суті моєго товариша займала мене недостача злукі, а навіть суперечність. Небаром провідав я, що причиною цього були довгі, безвідрядні з'усилля, щоб заволодіти налоговим, нервовим розстроем, доведеним до крайності. Я був приготований на щось таке не тільки його листом, але й спомінами деяких дрібниць з діточих років, а впрочім, гадками, що їх насував мені вид будови його тіла та його вдача. Він видавав ся мені то живущим, то пригнобленим.

Його мова та навіть тон його мови звенів у деяких случаях то дріжучою нерішучістю, то кріпкою ядерністю — тоном коротким, рішучим, розважним та беззвучним. Відтак слідували знова дивні, урияні, з трудом добувані горлові звуки, що їх стрічаємо у скінчених пяниць або у непоправних курців опіюма, коли вони остають у стадії найбільшої памороки.

В той спосіб говорив він о цілі моєї гостини, о його горячому бажанню побачити мене, та о цілющому валиві, якого сподіється ся по мині.

Він звірювався мені подрібно, як він сам п'ямає свою недугу. Говорив, що се вроджене та насліджене лихо, та що він уже сам втеряв надію, щоб найшовся який лік на неї.

— Впрочім се тільки подразнені нерви — замітив зараз-же — і воно на всяк случай скоро минеться.

Він знова пояснив, що признаки його недуги походять від неприродних подразнень. Деякі, які мені точніше очеркнув, незвичайно мене займили та стрівожили. Мабуть причинилися до того слова, яких уживав тай загалом його спосіб представлення справи. Він страдав наслідком хоробливої вражливості змислів. Він їв тільки деякі страви о найніжнішому смаку; одінє його роблено тільки з деяких тканин. Запах квітка пригноблював його; найслабший промінь світла вражав до болю його очі, а тільки деяких звуків, найрадше смичкових інструментів міг він слухати без страху.

Ним заволодів якийсь неприродний страх, якому рабськи улягав.

— „Ся достойна пожаловання дрібниця згубить мене, заведе мене в могилу. Такий, не інакший буде мій кінець. Мину ся,

мушу минути ся в тому страшному, гид-
кому божевіллю. Бою ся грядучих подій,
не як таких; та бою ся їх наслідків. Дрожу
на згадку про найбуденініші слухаї, що мо-
жуть вплинути на сей невиносимий роз-
стрій. Се, чого я бою ся, се не небезпека
сама, тільки її неминучий наслідок: жах.
Почуваю, що в сьому передразненому, хо-
робливому стані настане колись хвиля,
в якій зійду з ума та згину у борбі з не-
вловимим опиром — трівогою“.

Небаром дізнавсь я з уриваних, недо-
говорених слів про іншу, дивню прикмету
його душі: з будинком, в якому мешкав,
вязало його якесь забобонне упередженне.
Через цілий ряд років не важив ся вийти
з нього задля впливу, о могутності якого
подавав такі мрачні пояснення, що годі їх
тут повторити. Отся могутчість полягала на
впливі, який мали деякі прикмети його ро-
динного замку на його душу, як він замі-
тив наслідком довгого страждання. Сірі мури
її вежі; понурій став, що усьо відзеркалю-
вав у своїй глибині, складали ся на вплив
над його душою.

Він усе ж таки признавав, хоч боя-
зько, що сумовитий настрій, який його гні-
тив, спричинювала природна й ясна справа:
— тяжка та довга недуга, імовірно неда-
лека смерть коханої цілім сердцем сестри.
Вона була останньою й єдиною його своя-
чкою, а від давна одинокою товарищкою.

— „Її смерть — говорив з одчаем, якого ніколи не забуду — полишить мене осьтут калікою, лишеним усякої надії, останнього зі старого роду Юшер“.

Коли він се говорив, переходила якраз леді Магдалина (се було ім'я його сестри) далеко в глибині кімнати, з проволаї зникала, не помітивши навіть моєї присутності. Я стежив її з найбільшим подивом, не без страху, не можучи здати собі справи з цього. Коли я слідкував за нею, почув, мов би обіймала мене мертвa неподвижність.

Коли вона опинила ся нарешті за дверми, глянув я мимохіть на її брата; та він закрив лице долонями і я побачив тільки його худощаві пальці, — що були блідіші як усе — з помежи яких плили гіркі слізози.

Недуга леді Магдалини кипала собі довго з усякої лікарської штуки. Довгий нервовий розстрій, кріпшаюча щораз дужче недостача сил у цілому тілі в злуці з повсякчасними, переминаючими нападами, зде більша каталектичної натури, складала ся на незвичайні ознаки. Леді опирала ся досить рішучо недузі так, що навіть не лежала в ліжку. Та вечером, в день моїого приїзду, не могла вже мабуть оперти ся на сильній недузі — о тім сказав мені з найбільшим жалем її брат. Я провідав, що побачивши її вперше, імовірно бачив її

в останнє, та що не побачу леді Магдалини, бодай за життя.

Через кілька днів не згадували ми її імени, ні Юшер, ні я. Я силкувавсь як тільки вспів влекшти горе моого бідолашнього приятеля. Ми малювали або читали разом; або знов я прислухував ся залюбки його пристрасній грі на гітарі. Завдяки щораз більшому нашому зближенню й свободі я пізнавав найтайніші закутини його душі. Таким чином пізнав я з іще більшим жалем, що ні на що придасть ся охота розрадити душу, яка мала вроджений мрачний смуток, що був мов-би її невідкличною частиною. Його душа кидала мрачне світло на усі річи морального й фізичного світа.

Я не забуду ніколи сих довгих годин, велично поважних, які я перевів саміський з головою роду Юшер. Та колиб я бажав розібрati ті заняття й студії, до яких він мене втягав, після своєї вдачі, то се ледви чи вдалось би мені. Роздратований, нічим невспокоєний його ідеалізм запаморочував усе. Довгі, гробові імпровізації звеніти-муть мені іще довго в устах. Між іншим остав мені болючий спогад якоїсь незвичайної, довгої фантазії, що її співав при пориваючій музиці Карла Марії Вебера.

Малюнки, що виринали один по однім на полотні у неясних начерках, які творила його розбуджена уява, наводили на мене страх, що був тим більший, чим менше

ясно шімав я причину їх творення. Сі малюнки стоять іще тепер переді мною мов живі і я даром силкуюсь зрозуміти хоч дещо, що дасть очеркнутись в межах писаного слова. Юшер вспів при найбільшій простоті та ясності начерку прикувати увагу глядача та заволодіти нею. Як що істнував взагалі чоловік, що змалював ідею, то був се Родеріх Юшер. Бодай для мене

в тодішніх обставинах — мали ті відорвані, чисті думки, які сей мелянхолік кидав на полотно, справді прескорбну силу невиносимої тривоги, якої я ніколи не знаав, хиба тінь її при огляданню рішучо палких, а при тім реалістичних задумів Фуселього.

Тут спробую тільки передати словам^и одну фантазію моєго приятеля, що була строго пронизана духом абстракції. На малому образі з'ображене нутро велитньо-довгого, прямокутного склепіння чи тунелю. Низькі, гладкі, білі мури були безкрайні й без окрас. Деякі дрібниці на малюнку мали з'образити ідею, що сей хідник є в підземеллю. Притім не можна було відкрити на цілій його присторони нігде виходу, ні смолоскоша, чи якогось штучного світла. Всеж таки видно було у склепінню струю блимаючих промінів, що надавали усьому загадочний блеск.

Я згадував вище о хоробливій чутливості його слуху, так що страдалець не міг

знести ніякої музикі, крім смичкових інструментів. Може се були вузкі границі, на які він обмежував ся грою на гітарі, та вони надавали йому фантастичну вдачу. Та і сим способом не можна пояснювати соб племенного жару його імпровізацій. Що д⁰ його композицій, та слів — бо звичайн⁰ сам супроводив їх своїми римованими стрічками — се був наслідок цього внішнього вітхнення. Я вже ранше згадував о сьому духовому настрою, що пробліскував тільки в особливих хвилях найвищого артистичного захоплення. Слова такої одної рапсодії я затягнув собі без великого труду. Вони вразили мене тим глибше, що я у їх укритому та містичному змислі запримітив факт, тай то вперше, що Юшер був зовсім свідомий того, що його слабий ум хитається у своїй величині. Стrophи, що називалися: „Зачарована палата“ були, як що ня зовсім, то приблизно ось такі:

„Тут колись росла палата*)
 В небо з тла зелених нив,
 Добрих духів гарна хата —
 Горда, пишна, повна див.
 Башта сторожем на чатії
 В блисках сяйва верх пняла,

*) Переклад балади Дмитра Йосифовича.

Бо царем чудній палаті
Мисль була.

„Там на крівлі — чом пропали
Ті часи чарівних літ? —
Хоругви сонцями сяли,
Маяли стяги побід.
Як вітрець із вні зеліяв,
Струснув воздух навкруги, —
На палатні стіни віяв
Пахощів крильми.

„Крізь два ясні вікна видно:
Здовж світлиці, де був трон,
Духи двигались ритмічно
Під шездар солодкий тон.
Вколо трону, що у грани
Блісків і приздоб горів;
Там в окрасі слави й шани
Царь сидів.

„З брами дивної оселі —
А вся брама самоцвіт
І слонова кістя — веселі,
Добрі речі плили в світ
Відгомоном роззвучати:
Пісня духам лиш одна —
Голосити і співати
Честь царя.

„Ta горе! В дім недоля встрияла:
З князем бій зводить вража смерть;

Вязницею палата стала ;
 Не спас і день. Пропав у щерть...
 Ах, як на шів забута казка
 В гріб зложена часів,
 Так зчезла давня радість, ласка
 Величніх днів.

„Крізь вікна лиш яркобагряні
 При дзизкови різкім шездар
 Замовклих — видно горем гнані
 То сям, то там отари мар :
 І як злий дух зміж скал розсілих, —
 Мечеть ся з брами стін,
 Шлючи наругу з уст зблілих,
 Хор привидів личин“.

Я пригадую собі гаразд, що під вражіннем тої баляди родилися у нас ідеї, що заплутали нас у гадки, при яких Юшер висказав погляд, якого я гаразд не тямлю задля його новітності або великої настійчивості, з якою обстоював при ньому.

Се відносилося з окрема до вражливості ростин. Та у Юшеровому способі з'ображення речей ся ідея набрала сміливого полету та входила у обсяг неорганічних творів. Мені не стає слів, щоб описати його погляд у повному його значенню або хоч його рішучість, з якою обстоював при ньому. Вона була подібна, як я вже ранше згадав, до сірих мурів оселі його предків.

Ознаки сеї вражливості були: накопиченне каміння, плян, після якого ставлено мури, чимало губчастих ростин, що пообростали мури та дерева, що росли довкруги них — та передусім спокійний тривок усього будинку та зеркальна гладкість у неповорушній верхній ставу. Очевидний доказ сеї чутливості -- бачимо, говорив він (його слова счудували мене) у повільній та певній густоті воздуха, що уноситься ся над водами ставу і над будинком. Очевидний наслідок сього, додав притім, полягає на тихому та неминучому впливі, що від віків рішав о судьбі родини, що сам вчинив з нього те, яким я його осуству бачу — се, чим він є.

Такі погляди не вимагають ніяких толків тай я навіть сього не пробую.

Наша лектура — книжки, що становили з давних давен духову поживу страдальця, — годила ся, як можна думати, з його нахилом до усього фантастичного. Ми чиплі над такими творами: Вервер та Шартроза — Грасета; Бельфегор — Макія-велього; Небо й Пекло — Шведенборга; Подорож Миколи Кліма у підземеллє — Гольберга; Хайромантія (Вороженне з черт на руці) — Роберта Флюда, Жана d'Indagine і Шамбра; Подорож у синяву небес — Людвіка Тіка тай Город сонця — Кампанелього. Любимою книжкою було виданнє в форматі вісімки: *Directorium Inquisitorium*

— Домініканця Емерика Жірона; було також декілька місць у Помпонія Меля, що відносилися до старих африканських пользовиків та лісовиків, над якими роздумував годинами.

Та найбільше захоплювався читанням небуденої й знаменної книжки, формату чвертки — настольної книжки якоєю забутої церкви — *Vigilae Mortuorum secundum Chorum Ecclesia Maguntinae*.

Я був приневолений роздумувати над чудачним ритуалом у сьому творі та над імовірним його впливом на душу хорошого, коли одного вечера звістив мене Юшер о смерти леді Магдалини. Він зараз таки забажав зложити тіло сестри в одній з численних пивниць, що були під замком на час чотирнадцяти днів аж до наконечного похорону. Для виправдання тої дивної постанови подав таку причину, що я не міг йому противитись. Він заявив, що рішив так вчинити з огляду на дивний хід недуги у покійниці, з огляду на деякі нахабні питання її лікарів та з огляду на далеку віддалю і брак опіки над родинним гробом. Я не мав охоти докорятись його рішенню, що видалось мені в найгіршому случаю невинним й зовсім таки природним захованнем обережності, коли я нагадав собі се дивне явище, яке я углядів на сходах ічершого дня моєго приїзду. На бажанне Юшера помогав я йому в уладженню тимчасового по-

хорону. Зложивши тіло до домовини, занесли ми його оба на призначене місце.

Пивниця, де ми зложили тіло, була вузка, вогка й не мала отвору, яким заходило би світло дня до нутра. Вона була мабуть довго замкнена так, що наші смолоскипи в густій атмосфері трохи нє погасли й ми тільки прихапцем вспіли оглянути пивницю. Вона лежала дуже глибоко і якраз в тій частині будинку, де була моя спальня. Мабуть за фев达尔них часів була вона тюрмою; опісля стала скрітком пороху й інших пальних матеріалів, бо часть долівки та внутрішні стіни крутого хідника, що вів до пивниці, були виложені мідю. Двері з кованого зеліза були так-жേ осмотрені. Коли порушити їх у завісах, видавали наслідком своєго великанського тягару дивно проймаючий скрегіт.

Ми зложили наш сумний тягар у сьому місці грози на підвісенню та відложили на бік неприбите іще віко домовини, щоб поглянути на обличє покійної. Незвичайна схожість між братом та сестрою застновила мене. Юшер, що мабуть провідав мої думки, пробурмотів декілька слів, з яких я міг догадувати ся, що вони обое були близнюки та що від молодих літ вязала їх обое майже загадочна сімпатія. Між тим наш зір не довго спочивав на покійниці, бо ми не могли без страху глядіти на неї.

Недуга, що повалила її в цвіті віку на смертну постель оставила мов на глум рожеву краску шкіри на грудях та лиці, як загалом при усіх подібних недугах катапептичної натури; на її устах завмер мовби їдко нерішучий усміх, що в обличю смерти наводить такий жах. Ми опять замкнули труну, а заперши також зелізні двері, вернули знова тяжкою дорогою до кімнат на поверсі, що були також понурі.

Тепер настала у моєго приятеля деяка зміна по кількох днях гіркого болю у зовнішніх признаках духового розстрою. Його давній спосіб життя пропав. Він занебував свої повсякчасні заняття або таки зовсім їх занехав. Він блукав, перебігаючи без пуття швидкими неуміреними кроками по кімнатах. Його мертвецький бліде лицє набрало ще більше нетогосвітного вигляду, а сильний блеск його очей зовсім погас. Давній, доривочний, охлялий тон бесіди уступив; в тоні його голосу звеніла дрож, що повстає у найбільшому жаху.

Я думав деколи, що його розбуджений ум бореться безнастанно з якоюсь тайною, що його гнітить й він намагається на брати відваги, щоб мені її повірити. Деколи ~~знова~~ вважав я се усьо необчисливими примхами божевілля. Я бачив, як він цілими годинами стояв та з найбільшою увагою кудись глядів, мов би наслухував якийсь таємний звук. Тому й не дивниця,

що його стан мене трівожив й я став бояти ся також о себе. Я почував, як з провола а чим раз дужче переймав мене погубний вплив його власних, фантастичних а пречінь зворушливих, божевільних мрій.

Іменно сьомого, чи осьмого дня по перенесенню тіла леді Магдалини у підземелле, коли я пізно в ночі ляг спати, зазнав я на собі усьої сили тих почувань. Година минала за годиною, а сон не бравсь мене. Відрадніми думками намагав ся я побороти проймаюче мене нервове роздратовання. Я силкував ся вмовити в себе, що більшу частину, як що не усьо, що я відчував, годить ся приписати шкідному впливови, який викликувала мрачна обстанова кімнати: темним, де куди подраним драперіям, які ворушив подув нагальної бурі, а які дрожачи на стінах, гойдали ся в оба боки та доторкуючись окрас ліжка, легко шаруділи. Та усі мої зусилля не здали ся ні нащо. Мое тіло стало чим раз більше дрожати, аж нарешті той безпричинний жах грянув мені на серце мов тяжка змора.

Нараз я прокинув ся та, відотхнувши глибоко, позбув ся перестраху і сів високо на подушці. Ведений поневільним чуттям — не знати чому — бажав я проникнути зором густу темінь, що царила в кімнаті; та зовсім несвідомо став прислухувати ся тихим та неясним звукам, що в довгих перервах, коли буря ущухнула, —

не знати відкіля — залитали до мене. Приголомшений сильним почуваннем неясного та невиносимого страху, убравсь я швидко, бо почував, що сеї ночі не засплю нії на хвилину. Проходжуючись скоро сюди й туди по кімнаті, я пробував збути ся тривоги, що заволоділа мною.

Заки я вспів перейти кілька разів кімнату, звернули мою увагу легкі кроки на сходах, що вели на мій поверх. Я зараз-же пізнав хід Юшера. По хвилині запукав хтось у двері моєї кімнати і увійшов Юшер з лямпою в руці. Його лице було як усе мертвецьки-бліде; та притім в його очах блимала якась божевільна радість, — з його цілої постаті знать було сильне, судорожне роздратовання, яке він здержував. Його вигляд настрашив мене; та я у сю мить був би радо усю перетерпів, крім самоти, в якій оставав так довго. Тому його присутність справила мені навіть деяку полекшу.

— Й ти сього не бачив? — спитав напраз по короткій мовчанці, оглядаючись дико довкруги.

— Ти таки не бачив? Та пожди! Побачиш! — сказав він та, закривши обережно рукою лямпу, підійшов до вікна й отворив одну його половину широко, даючи тим чином приступ бурі. Нахабна хвиля вихру трохи не повалила нас із ніг. Справді, се була дика та вельми чудова ніч, що

очаровувала свою різко фантастичною трівогою й красою. Недалеко нас хуртовина шаліла у всій своїй величі; бо тут змінявся часто й нагло напрям хуртовити. Небуденна густота хмар, що звисали низько, наче-б зачіпали о вежі дому — не перепиняла нам бачити, з якою швидкістю кидалися вони з усіх сторін, мов духи на себе, не рухаючись з місця. Повторяю, що навіть густота хмар не перепиняла нам бачити сього; хоч не видно було ні сяєва місяця, ні зірок, ні бліскавки не прояснювали пітьми. Але нижня верства велитенської маси філюючих випарів, як і усьо в нашому найблищому окруженню на землі, бли мало нетогосвітним блеском; се походило від непрозрачних та зовсім видимих випарів ґазу, що прошибав воздух та окружав замок.

— „Тобі сього не можна — не гляди на се!“ — крикнув я з страхом до Юшера та ніжно але на силу потягнув його від вікна на крісло.

— Ті явища, що тебе так роздратовують, се ніщо інше, як зовсім звичайний громовинний процес — може бути навіть, що вони завдачують свою струю руйнуючим випарам ставу. Я зачиню вікно, бо воздух студений як лід тай шкідливий для тебе. Ось твій любимий твір. Я читати-му тобі в голос, а ти слухай; так перебудемо сю страшну ніч.

Стара книжка, що я її взяв у руки, була „Mad Trist“ — Лянсельота Каннінга. Мої слова були радше сумним жартом, як рішучим висказом, — коли я назвав той твір любимою книжкою Юшера; бо справді у його чудачній та нефантастичній балакучості було мало цікавого для благородного та вдумчивого ідеалізму моєго приятеля. Та се була одинока книжка, яку я мав тепер під рукою; кромі того я мав надію, що в роздратованню, в якому був сей слабоумний може спровокувати полекшу сам надмір неймовірностій у тій книжці, бо в історії умових недуг чимало таких аномалій. Після виразу лиця, повного настороженої уваги, з якою слухав оповідання, чи тільки мені здавалось, що слухав, я міг пожелати собі щасливого висліду моєї проби.

Я дійшов до звісного уступу, де Етельред, герой оповідання, після даремних з'усиль мирним способом дістати ся до кімнати Ереміта, рішається силоміць туди впасти. Як нагадую собі, слова оповідання в отсьому місці такі:

„Ta Етельред, змалку повний мужеської відваги, почуваючись в ту мить дужим наслідком вина, що його випив, не ждав довше, щоб розмовитись гаразд з Еремітом, що був імовірно упрямий та злобний; навпаки, почувши на плечах каплі дощу й побоявши ся, що зловить його настигаюча буря, притьмом підняв булаву та

кріпкими ударами виломив скоро такий отвір у твердих дошках дверий, що міг віпхати туди свою вкриту зелізом руку. Він крутнув нею з усієї сили, ломив, розбивав та торощив усьо, так що ломіт сухого, ломаного дерева розходився по лісі, розсіваючи трівогу”.

Я тільки що докінчив се реченне, коли нараз зірвав ся стрівожений і на хвилину перестав читати.

Мені бачило ся — хоч я зараз же подумав, що се мана моєї розбудженої уяви — начеб з дуже далеких частий будинку доносив ся до моїх ух звук, що задля своєї схожості з тим тріскотливим ломотом, що його так точно описав Лянсельєт міг видати ся його приголомшеним та глухим відгуком.

Без сумніву, була се улуда, що насторожила мою увагу: серед нагальної хуртовини, що била у рами вікон та гуділа чим раз дужче, кождий звук остав би для мене рівнодушним, бо не являв би ся для мене нічим цікавим або нестерпним. — Я читав далі :

„Та коли сміливий герой Етелъред впав до кімнати, счудував ся та попав у велику лють, не заставши ні сліду по злобнім Ереміті. Натомість найшов вкри-того шкаралущою змия, страшного вигляду, що висолопивши язик, горів огнем та стояжив перед золотою палатою із срібною

долівкою. На стіні висів бліскучий щит, а на його краях виритий був отсей напис Справжній переможець той, що туди добудеться, що вбє змия; йому дістанеться щит“.

„Етельред підняв свою булаву тай колопнув змия в голову так, що він упав на землю й зі страшним та поганим ревом віддав свій останній отруйний віддих. Сей рев був такий пронизливий та проймаючий, що Етельред вельми радо заткав би був собі уха руками перед таким страшним гуком, якому подібного ніколи іще не чув“.

В тому місці я знова перестав читати, тепер уже з чуттєм найбільшої безрадності, бож не було сумніву, що у сю хвилю — хоч я не знав відкіля — почув я справді слабий, як бачилося дуже далекий, але незвичайно протяжний крик чи хропіт; вірне певторенне неприродного реву змия, як я з'ображав собі його в моїй уяві після опису творця.

Мене обсіли тисячні почування, а серед них брала верх вдивовижка а відтак жах, але я заховав був ще на стільки притомності ума, що ніже одним словечком не побільшав роздратовання, в якому оставав мій приятель. Я не був певний, чи він чув загадочні звуки, хоч від кількох хвилин настала у його суті якась дивна зміна. Він сидів проти мене й пересуваючи крісло з провола, відвернув ся так, що сидів ли-

цем до дверий. Тому я міг бачити тільки трохи його лице, та замітив, як його губи ворушили ся, начеб щось шепотів до себе. Він опустив голову на груди, а по оставшіх, широко розкритих очах на які я глянув боком, я пізnav, що він не спить. Се можна було пізнати й по рухах його тіла, бо він хитав ся спокійно та без упину, рівномірно то в один, то в другий бік.

Завваживши се, притьмом взяв ся я знова до оповідання Лянсельєта й читав далі:

„Герой, безпечний тепер перед скажевістю страшного змия, нагадав собі металевий щит та приписуваний йому дар розвязки чудес. Він відсунув трупа змия з дороги та дійшов по срібнім помості палати сміло до місця, де на стіні висів щит. Та щит не ждав на прихід героя, а з чарівним голосним дзенькотом упав перед його ногами на срібну долівку“.

Тільки що прогомоніли останні звуки сих слів, нараз, — наче-б' хто справді кинув в сю мить металевим щитом о срібну долівку — озвав ся глибокий, металічний, дріжучий та імовірно приголомшений відгук. З острахом скопив ся я на ноги; та Юшер сидів далі недвижно хитаючи ся рівномірно. Я кинув ся до крісла, що він на ньому сидів: він глядів без руху просто себе, а в усій його постаті малювала ся мертвa недвижність камінного спокою.

Та коли я поклав руку на його рамени, він задрожав усім тілом; бліда усмішка тримтіла на його устах і я замітив, що він тихим шепотом говорить до себе якісь уривані й неясні слова, мов би зовсім забув, що я біля нього. Я нахилився до нього та порозумів його страшні слова.

— „Не чуєш цього? — О так! Я гаразд чую й чув. Довго, — довго — дуже довго — через чимало хвилин, — через багато годин, так, через чимало днів я чув се! Та я не важив ся — ти можеш назвати мене за се нужденним падлюкою, бо я такий! — Я не важив ся — не важив ся говорити! Ми поклали її живою до гробу! Чи не казав я, що у мене чутливі змисли? Тепер кажу тобі, що я чув її перші слабі руки в глибокій півниці. Я чув її — від цього часу минуло чимало, чимало днів — та я не смів, не важив ся говорити! Та тепер — цьої ночі — Етельред — га! — га! — Влім до Ереміта та смертельний рев змия та чарівний бренькіт щита! — навряд: розбиванне труни, брязкіт зелізних замків у її тюрмі та її неприкаянна мандрівка по обитій мідю півниці. Ох, куди мені тікати? Чи не останеть ся вона осътут на віки? Чому не йде вона вже сюди, щоб докоряті мені за сквалівість? Чи я не чув вже її кроків на сходах? Чи не чую тяжкого, страшного биття її серця? Га, божевільний!“

Мов шалений скочив з крісла з криком, наче-б із ним бажав віддати свою душу:

— „Божевільний! — кажу тобі, що в тій хвилі вона стоїть за дверми!“

Наче-б у його надлюдськім крику була чарівна могучість — в сю-ж мить тяжка, старинна оправа дверей, на які вказав рукою, стала розпускати свої гебанові крила. Був се тільки наслідок настигшої хуртовини, — та ізза крил дверей майнула напраз повита смертними рантухами висока стать леді Магдалини Юшер. Ії біле одіннє було покровавлене, а на її змарнілому тілі знатъ було скрізь сліди відчайної борби. Вона стояла дрожачи й хитаючись на порозі — опісля із страшним, скаженим криком звернула ся, хитаючись, до брата. Борючи ся в останнє зі смертю, потягнула його мертвого до землі, як жертву його власного жаху.

Я втік перестрашений з сьої кімнати та з того дому. Коли я опинив ся знова на знаній дорозі, там скаженіла іще буря з усьою силою. Нараз заблизмав над доро-гою яркий блеск. Я відвернув ся, щоб глянути, відкіля узяв ся сей незвичайний блеск, бо за мною був тільки сей довже-зний будинок у штъмі. Сей блеск походив від місячного сяєва, що мов кров червоне хилило ся на захід і в сю пору обливало сильним світлом прогалину, яка, як я зга-

дав йшла ломаною лінією через усю висоту муру від даху до підвалин. Коли я ще глядів на се, прогалина стала швидко ширити — згодом прийшов кріпкий удар хуртовини — повне сяєво місяця кидало мені в лиць цілі оберемки світла; — а моїм мозком заволодів обморок, коли я вглядів, як сильні мури стали розступати ся. — Прогомонів протяжний, змішаний, пронизливий гук, опісля мов туча могутньої струї, — і глибокий, мрачний став замкнувся на моїх очах понуро й мовчазно надзвалищами „дому Юшер“.

Перекл. Михайло Коберський.

Тінь.

(Казка).

О горе! а однак я іду
долиною Тіни.

Псалом Давида.

Ви, що сї слова читаєте, ви ще в живих; але я, цей, що їх пише, вже давно пішов дорогою, яка провадить у царство тіний. Бо справдї діяти ся муть дивні річи і розкриють ся тайни, тай чимало віків промине безповоротно, заки сї записи відкриє людське око. А як їх відкриє, тоді одні будуть недовіряті, другі сумнівати ся а лиш не богато найде ся таких, що призадумують ся глибоко над значіннем знаків, які тут вирізані рильтцем зі зеліза.

Той рік був роком жаху і почувань, що були сильнійші чим страх, для якого тут на землі нема назви. Бо показало ся чимало дивніх появ і знаків тай широко і далеко, на морі і на суходолі, простерли

ся скрізь чорні крила чуми. А до того для тих, що розуміли ся на звіздах, не було тайною, що небо мало вигляд пошести. А між іншими для мене, грека Ойноса, було звісне, що як раз зачав ся сїмсот сорок девятий рік; а в сьому році, враз з появленнем Апієса, планет Юпітер мав опасати ся червеним перстенем страшного Сатурна. Дивня якась поява, як не ошибляю ся дуже, проникала не тільки обвід землі, але також людські уми, їх уяви і глибокі думки.

При кількох фляшках червоного вина з Хiosу сиділи ми в ночі в комнаті багатої палати в непривітньому місті Птоліомаїс — а було нас сімох. А до нашої комнати провадили лиш одні високі бронзові двері; а двері були різьблені мистцем Корріносом, були рідким твором штуки, і з внутрі були зачинені. Чорні драперії звисали в темній комнаті і засланяли перед нашими очима місяць, бліді звізді і безлюдні вулиці; але прочуття і думки про горе не могли виключити. Коїли ся кругом нас і над нами події, про які я не в силі точно розповісти; події матеріальні і духові: у воздусі слота, чувство омління, задухи і тривоги, а понад усюо страшний стан, про який відають хорі на нерви, коли змисли є надмірно чуткі і оживлені, а тимчасом сили думки дрімають. Мертвa неміч повисла над нашими членами, над домашньою обстановою і над

чарками, якими ми пили вино. Всі предмети, бачилось, придавлені і обтяжені з усіх боків, — всьо, з виїмкою поломіни семи зелізних ламп, що роз'ясняли наш празничний стіл. Вони знімали ся довгими, тонкими полосами світла і горіли всій блідою неподвижною; а в зеркалі, що відбивало їх світло, бачив кождий з нас тут присутніх блідість своєго лица і неспокійний блиск у потуплених в них очах своїх товаришів. Але ми сміяли ся і веселили ся на свій лад; а ся веселість була хоровита; ми співали пісні Анакреонта, — а сі пісні були сумовиті; і пили до нестями, хоч багрове вино пригадувало нам кров. Бо тут в нашій кімнаті був ще один гість в особі молодого Зойлюса. Лежав мертвий і цілий обвинутий фартухом; як геній і демон сеї сцени. Ах! він не брав участі в нашій забаві, хиба лиш о стілько, о скілько його спотворений мукою вид і його очі, в яких смерть, здавало ся, лишень в часті прудушила вогонь зарази, немов би цікавилися радістю того, що має умерти. А хоч я, Ойнос, відчув, що очі спокійно спочивали на мині, все таки силував ся не замічати їх гіркого погляду і вдивляючи ся на силу в глибини гебанового зеркала, співав голосним і звучним голосом пісні сина Тейоса. Але мій спів занікав з провола, а його відгомін всмоктував ся в темні драперії кімнати, слабшав, губив ся і конав.

І дивіть ! з поміж сих чорних драперій, де згубилися звуки пісні, виринула темна, неозначена тінь, тінь, яку творить з людської постаті місяць, коли стане низько на небозводі. Але це не була тінь нічого, ні бога, ні тінь якогось звичайного предмету. Гойдала ся хвилину між драперіями кімнати, а вкінці станула перед нами на самих бронзових дверях. А тінь була непостійна, без виду і неозначена і не була ні тіню чоловіка, ні бога — ані бога грецького, ні халдейського, ані египетського бога. Тінь спинила ся на бронзових дверях, під луком їх одвірка і не ворухнула ся, ані не заговорила слова, але станула неподвижно. А двері, на яких тінь спинила ся, як тямлю добре, находила ся біля ніг молодого, саваном сповитого Зойлюса. Та кождий з нас семи тут присутніх, що бачив, як тінь висуvalа ся з драперій, не важився довгий час на неї споглянути, а потупив очі в долину і вдивлявся без впину в глибини гебанового зеркала. Аж вкінці я, Ойнос, проголосив кілька тихих слів, питуючи тінь про її місце походження і назву. А тінь відповіла: Я тінь, а моя оселя біля птоліомайських катакомб, при самих хмарних оболонях Елізію, що межують з сумним потоком Хароном. І як стій зірвалися ми усі сім з місць з дикою трівогою і стояли непевні та дрожали зі страху і грози. Бо звуки голосу тіни не були зву-

ками одного ества, а цілого множества. Той голос дрожав, мінився і падав склад по складови, налягав глухо на наші уха добре памятними і незабутніми звуками многих тисячів покійних приятелів.

Перекл. П. Карманський.

Морелля.

Я відносив ся до моєї приятельки Мореллі з чувством глибокого, а ще більше своєрідного привязання. Як перед роками попав я припадково в її товариство, моя душа спалахнула вже при першій стрічі якимсь вогнем, якого я ніколи перед тим не знав. Але се не був вогонь Ероса і для моєї душі було гірке і прикре се постепенне пересвідчення, що я ніяким чином не зможу вияснити його незвичайного значення, або поконати його переможно силу. Але ми зійшлися і судьба звязала нас перед престолом. І я ніколи не згадував про мою страсть, ані не думав про любов. А вона уникала товариства і привязала ся до мене одного та й зробила мене щасливим. Се-ж справді щастє жити у захваті мріяти — се-ж щастє.

Образованнє Мореллі було глибоке. Як собі щастя бажаю, її талант не був звичайного крою, її сила духа була великанська. Я відчував се і в дечому став її учеником. Та швидко замітив я, може на рахунок її прешбурського виховання, що вона викладала переді мною чимало тих містичних

писань, які вважається звичайно простим шумовиннем первісного німецького письменства. Вони — не можу поняти, з якої причини — були її постійним і улюбленим предметом науки, а що згодом стали ним і для мене, треба приписати звичайному, але успішному впливови привички і приміру

З усім тим, як не ошибаюся, мій ум не мав нічого спільногого. Мої пересвідчення, хиба що і я не пізнаю себе більше — не оснувалися на ній крихти на ідеальності, а в моїх чинах і думках не було навіть тіни сього містицизму, про який я дізнався з читання, — хиба, що я цілком ошибаюся. В тім пересвідченню здався я мовчки на провід моєї жінки і зі спокійною совістю заглубився в плутанину її науки. А потім — потім, я, заглубившися у сі кляті стопінки, почув, що якийсь погубний дух вселяється в мене — тоді Морелля звикла була класти свою холодну руку на мою долоню і вигрібувати з попелу мертвотої фільософії кілька марних, незвичайних слів, що своїм дивним змістом впалювалися в мое серце. А потім годину єа годиною бажалось мені лежати побіч неї і вслухувати в музику її голосу, аж поки його мельодійності не закрасив жах і на мою душу не упала тінь, так, що я полотнів і дрожав душою при тих надземних звуках. І так радість нечайно завмірала у трівозі, а найкраще

зміняло ся в найбільшу гідь, як Гінном змінив ся в Гегенну.

Не потреба розкривати точного характеру тих питань, що вивязували ся з читання тих книжок, про які я згадав, і творили на довгий час одинокий предмет розговорів між Мореллью і мною. Знатоки науки, яку можна назвати теольогічною моралю, можуть їх легко поняти, а невчені на всякий випадок не богато з того зрозуміють. Дивний пантеїзм Фіхтого; уміркована Палін'генезія Пітагорейців, а понад усьо доктріни про треванне розумного ества. А що ми розуміємо під особою думаючу одиницею, обдаровану ідентичність, які розвиває Шеллінг, були звичайно точками діскусії, що представляли для буйної уяви Мореллі найбільше принади. По моїй думці означує д. Льюке сю так звану персональну ідентичність зовсім вірно, як безпереривне розумом, та що всяке думання супроводжає певного рода свідомість — тим то і діється, що ми почуваємо ся в можnosti назвати себе собою, а тим самим відріжняємо себе від других думаючих одиниць і від того дістаємо нашу персональну ідентичність. Але *principium individuationis*, поняття своєї ідентичності, яка по смерти зовсім зникає або не зникає, було для мене повсякчасно

предметом незвичайно інтересного розважання; тим інтереснішого по причині своїх заплутаних і цікавих консеквенцій, як також незвичайного і живого способу, в який його розвивала моя Морелля.

Але прийшов час і загадочне поступованне моєї жінки стало мене мучити як які чари. Я не міг терпти далі дотику її блідих пальців, ні глубокого тону єї мельодійного голосу, ні блиску її задумчивих очей. А вона знала о тім, але не робила мені ніяких закидів; вона, знать, замічала мою слабість, чи мій дур і з усміхом звала його призначеннем. Вона, знать, відала про незвісну для мене причину моєго постепенного відчужування від неї, але не розкривала, навіть не натякувала мені на неї. Та вона була жінкою і вянула з дня на день. Згодом розплів ся на її лиці румянець, а сині жилки на її чолі стали близкучими. І хвилями мое серце розплівало ся в милосердю, — та сейчас замічав я блеск її вимовних очей і мою душу захоплювала утома і паморока, як того чоловіка, що вдивляє ся в страшну, незглубому пропаст.

Чи маю казати, що я дожидав хвили скону Мореллі з могучою і убійчою тugoю? Так; але слабосильний дух держав ся ліпнянки чимало днів, чимало тижнів і томлячих місяців, аж покіль мої притомлені нерви нє взяли переваги над розумом і я нє

став казити ся по причині проволоки. А дні, години і гіркі хвилі плили з якоюсь діявольською упорністю і, бачилося, щораз видовжували ся, коли тимчасом її благородне життя клонило ся до долу як тіни в годину скону дня.

Аж одного осіннього вечера, коли на небозводі притихли вітри, Морелля покликала мене до себе. Над цілою землею стояла густа мряка, а над водами носила ся горяча задуха і на рясне жовтневе листя в лісі упала з небозводу богата веселка.

„Це день днів, — сказала, як я приступив до неї — це день днів як до життя, так і до вмірання. Гарний день для синів землі і життя — ах, ще гарнійший для дочок неба і смерти...“

Я поцілував її в чоло, а вона казала далі :

„Я вміраю, але не перестаю жити.“

„Морелльо !“

„Не було таких днів, коли-б ти любив мене, — але кого ти за життя ненавидів, того по смерти станеш почитати.“

„Морелльо !“

„Повторяю, що уміраю. Але в мині криє ся заповіт того чувства — ах, який незначний ! — яке ти плекав для мене, Морелль. І коли мій дух відси відійде, жити-

ме дитина — дитина твоя і твої Мореллі. Але твої дні будуть днями смутку, який є найбільше гнітучим з поміж усіх вражінь, як кіпаріс є найбільше довговічним з поміж усіх дерев. Бо дні твоєго щастя минули, а радости не поживається в життю двічи, так, як рожі з Пестум, два рази до року. І згодом закинеш ігру Теоса, а не зазнавши міртів і винограду носити-меш за собою по землі твій похоронний рантух як Музулмани з Мекки“.

„Морелльо!“ — проголосив я — „Морелльо! відки се знаєш?“ — Але вона скрила лице в подушку і лагідний судорог перебіг по її членах. Переставила ся і я не чув більше її голосу.

Як заповіла, її дитина, яку вродила, конаючи і яка стала жити щойно, як її мати перестала дихати, її дитина, донька, осталася при життю. Росла незвичайно постовою і умом і ставала вірною відбиткою покійної. А я любив її любовю горячійшою, чим міг любити якунебудь твар землі.

Але небавом обрій тієї чистої сімпратії затемнився і на ньому повисли хмары смутку і жаху і горя. Я сказав, що дівчинаросла незвичайно постовою і умом. Справді дивний був її скорий зріст тіла, але страшні, ох! страшні були бурливі гадки, які мене мучили, коли я стежив за розвоєм її духового буття. І чи могло бути інакше, як

я кожного дня відкривав в поняттях дитини зрілі спосібності і погляди жінки? як з уст недолітка падали виречення досвіду? і як я кожної хвилі читав з її вимовних і задумчivих очей мудрість або пристрасти зрілості? Коли, кажу, все те стало ясно перед занепокоєними моїми змислами і коли я вже не був в силі скривати сього перед моєю душою, ані прогнати зі свідомості, що дрожала перед тим враженнем, то чи дивниця, що якісь страшні і томлячі підохріння закрали ся в моє серце, або що я вернув ся споминами до дивніх розказів і нечуваних теорій покійної Мореллі? Я захистив ество, яке судьба наказала мені любити, перед очима світа і в строгім скрітку моого дому чував зі смертною трівогою над усім, що відносило ся до моєї коханої.

Минали літа, а я день в день вдивлявся в її святе, лагідне, вимовне лицє і розкошував ся її дозріваючими формами, та день в день відкривав в дитині нові знамена схожості з матірю — задуму і смерть. Із кожною годиною зачеркували ся ті тіни схожості щораз глибше, щораз точнійше, щораз виразнійше і щораз у страшнійшім виді. Що її усміх нагадував усміх її матері, я міг ще знести; але я дрожав на вид тож самого. Що її очі були похожі на очі Мореллі, я міг стерпіти; але вони надто часто вдивляли ся в глибини моєї душі з тим проникливим, немилим виразом, як

би був прикметою очей Мореллі. І в зарисах її високого чола і в скрутках її шовкового волося і в худощавих пальцях, що рилися в ньому і в сумніх, мельодійних звуках її голосу, а передовсім, ох, передовсім у словах і фразах небіжки на устах коханої і живої, находив я поживу для томлячих думок і жаху, для червяка, що не хотів умірати.

Так перейшли два перші пятиліття її життя, а моя донька жила на землі єщё безіменною.

„Моя дитино“ і „моя любко“ були звичайні назви, які давало їй мое батьківське серце, а нечайна кінчина її днів виключила потребу іншого імені. Імя Мореллі вмерло враз з її смертю. Про маму не говорив я з донькою ніколи; тай воно було неможливо. І за час короткого її тревання не одержала вона ніяких вражень із зовнішнього світа, з виїмком тих, які могли дати їй тісні граници її самоти. Та вкінці мій роздражнений ум піддав мені гадку, що хрещенне принесе мені можливе освободження від трівожної судьби. Над хрестильницею я не міг рішити ся на її імя. На мої уста тиснулося чимало назв мудrosti і краси з давніх і нових часів, з моєї вітчини і з чужини, з многими, премногими означеннями на благородність, щастє і добро. І що навело мене на згадку про по-

грабану покійницю? Що за демон зневолив мене прошептати се слово, що вже на саму згадку звикло було гнати струмки моєї багряної крові з висок до серця? Який злий дух говорив з глибин моєї душі, коли я серед тих темних нав і серед нічної тишини прошептав над ухом божого чоловіка звуки — Морелля?

І який злий дух скорчив відтак черти моєї дитини і облицв їх красками смерти, коли вона здрігнула ся на ледви чутний звук, підняла скляні очі з землі на небо і, падучи на чорні плити нашого родиннього гробівця, відповіла: „Я тут!“

Ясно, студено, спокійно і виразно упало тих кілька слів на мій слух, а звідси покотилися з сиком, як розтоплене олово в мій мозок. Літа, цілі літа перекотяться, але спомин тої хвилі не минеться ніколи! Я вправді зновував цвіти і виноград, але американська сосна і кіпаріси кидали на мене тінь в ночі і в день. Я затратив свідомість часу і простору, звізди моєї долі на небі померкли, передімною потемніла земля, а їх постаті ішли попри мене як змінчіві тіни, та між усіми бачив я одну — Мореллю. Небесні вітри нашпітували мені до уха лиш одно слово, а морські хвилі шуміли без впину — Морелля. Але вона померла. Власними руками заніс я її до гробу і сміявся довгим, гірким смі-

дом, коли не найшов ніяких слідів попередниці в ямі, куди я клав другу — Мореллю.

Перекл. П. Карманський.

Маска червоної смерти.

Червона смерть вже від давна шаліла в околиці. Ще ніколи зараза не показала ся так смертоносною і в так страшній постаті. Кровю був початок і кровю кінець ; краска і гроза крові. Зразу виступали докучливі болі і наглий заворот ; потім сильний виплив крові зі всіх пор і се був початок цілковитого розкладу. Пурпурові плями на цілому тілі, а особливо на лиці нещасної жертви були тим пятном, що позбавляло хорошої всякої людської помочі та спочуття. Перший напад, перебіг і кінець зарази були ділом одної години.

Однак князь Просперо не дав ся всім тим застрашити ; адже він був щасливим, неустрашимим та мудрим. Коли половина населення його краю вимерла, тоді він вибрав собі з поміж лицарів і дам своєго двора тисячу веселих і певних товаришів і разом з ними заховав ся на одному зі своїх укріплених замків. Був се просторий та величавий будинок, якраз в ексцентри-

чному але величавому смаку князя. Замок був окружений сильним і високим муром, а всі входи мали зелізні брами. Коли вся дружина спровадила ся до замку, поприносили горячі печі і молоти і позабивали засуви брам. Вони були рішені усунути всяку можливість того, аби ані розпуха у нахальному нападі не могла увійти з він, ані нерозум вийти з нутра. Замок мав багато средств поживи. При таких средствах осторожності могли двораки ставити опір заразі, а решта світа мусіла дбати сама про себе. Тимчасом булоб нерозумно віддавати ся сумним думкам, та роздумуванням. Крім того, князь постарав ся о все, що могло служити для приємности або забави. Так отже нічого не бракувало. Були там сміхованці, імпровізатори, музики, гарні дами і вино. Все те, було в замку, а крім того безпечність перед заразою, поза замком панувала червона смерть.

Під кінець пятого або шестого місяця побути на сьому замку, коли зараза шаліла найзавзятійше, велів князь Просперо уладити для тисячки своїх приятелів масковий баль. Маскарада давала чаруючий вид. Та передусім мушу розказати про кімнати, в яких сей баль відбув ся. Було їх сім; величавий ряд правдиво королівських кімнат! В інших палатах давав би того рода ряд кімнат довгий та безпереривний перегляд, бо двері можна було розсунути аж до бі-

чних стін, так, що можна було б мати перед собою всі кімнати. Але тут було інакше, як сього можна було надіяти ся, знаючи замилування князя до всього, що дивовижне. Положення кімнат було так нерівномірно розділене, що на перший погляд можна було на силу одну переглянути. За кождим разом по двацятьох, або трицятьох ліктях наступав острій закрут, а за кождим крила ся нова несподіванка. Ліворуч і праворуч було в середині кожної стіни вузке, але високе ґотійське вікно, що виходило на замкнений корідор, який біг здовж закрутів кімнат. Сі вікна мали пестрі скла, яких головна краска все достроювалась до декорації кімнати. На примір: кімната, положена на східньому кінці, була все в блакитній красці, відповідно до того були також шиби її вікон. Прикраси стін другої кімнати були пурпурові, така-ж була краска шиб її вікон. Третя кімната була розмальована на зелено, а вікна були теж тої барви. Четверта кімната мала побіч помаранчевої обстанови також помаранчеве освітлення. Пята кімната була зовсім біла, а шеста фіолетна. Сема кімната була густо обвішана чорним аксамітом, який вкривав стелю й стіни і тяжкими складами спадав на коври, розстелені на підлозі, що були з тої ж матерії і барви. Однак лише в сьому одному місці краска вікон відріжняла ся від краски декорацій. Шиби були ба-

гряно-червоні — з глибоко - темним, немов намоченим в крові тоном краски. В нї однай з семи кімнат не можна було доглянути серед переповнення золотих окрас, які скрізь були порозсіяні, або звисали зі стелі, ані одної лампи і свічника. Освітлення, яке виходило від лампи або свічника не було. Але на корідорах, які тягли ся здовж кімнат, були уставлені проти кожного вікна величезні триніжки з великим, ясним смолоскипом, що вливав своє світло крізь пестрі шиби до кімнат і ярко освічував їх. Тим чином повставали ріжні, осліплюючі та фантастичні світла. Але в західній, або чорній кімнаті прибирало се освітлене страшно понурий характер і надавало обличкам входячих осіб так страшний вигляд наслідком ярких відблисків, що лише дехто з товариства мав відвагу переступити поріг кімнати і то що найбільше одною ногою.

Як раз також в тій кімнаті висів на стіні, зверненій на захід, величезний гебановий годинник. З глухим, тяжким та монотонним шумом гойдав ся його маятник то в одну сторону, то в другу. А коли кінчила ся година, тоді з металевого нутра видобував ся повний, ясний, глибокий і незвичайно музикальний тон. Але він мав рівночасно так дивну краску тону і так щось дивно вроčисто напоминаючого, що за кождим разом, коли минала година, музиканти були мимоволі змушені переривати

гру і вслухувати ся в сї звуки. Танцюючі пари мусіли немов прибиті до землі зупинятися серед своїх граціозних рухів ; ціле веселе товариство обхоплювало якесь неприємне почутте і як коли роздавалися удари годинника, тоді навіть найсміливіші блідли ; старші та поважніші гості, затоплені немов у розтрійне самозабуттє і задуму, держали руки на чолі. Та скоро лише прозвеніли удари дзвінка, зібрані як стій вибухали знова веселим сміхом. Музиканти гляділи один на другого і всміхалися, немов зі своєї власної нервової глупоти та старости. Вони шепотом прирікали собі, що при найближших ударах годинника не дадуть щрвати себе подібному роздразненню, та коли по шістьдесят хвилинах, які означають стільки ж що три тисячі шістьсот секунд часу годинник знов зачинав вибивати години, наступало знов те саме тривожне замішання, та-ж сама задумчивість, що передше. Та невважаючи на сї явища, було се величаве та веселе свято. Князь мав свій питомий особливий смак. Він мав ніжний змисл для красок і любив ефектовні контрасти. Без труду переходив він до дневного порядку над конвенціональними приписами. Він був сміливим та помисловим у своїх плянах, а його проекти ясніли блиском дивовижнього жару. Не один вважав його божевільним, але ті що знали його близше, знали, що таким він не був ;

та вистарчило його побачити та почути або війти з ним в близшу стичність, щоб про се переконати ся.

При нагоді цього великого свята рухомі декорації сімох кімнат повстали по більшій частині під його власним проводом. Його смак рішав про се, в яких костюмах ріжні маски мали виступати. Певна річ, що вони були досить дивоглядні. Було в них чимало яркої величі красок, ослюплюючої блеску, лискучого сяєва, чимало фантастичного й ніжного наслідком острих контрастів — коротко чимало з того, що від того часу можна було бачити в „Гернані“. Були там арабескові постаті з дивно повикручуваними раменами. Образи, немов плід горячкової уяви, які божевілле прибрали в тіло. Було там чимало краси, химери й дивного дещо, що робило страшне, а навіть відразливе вражінне. В сімох кімнатах прямо мовби хвилювала юрба ріжнородних снів. І сі — іменно сонні мари порушували ся в барвному освітленню кімнат так фантастично, що голосні звуки оркестри видавали ся немов відгомоном їх кроків. Між тим нараз, з кімнати обитої чорним аксамітом, гебановий годинник починає вибивати години. На хвилю наступає тиша, усьо мовкне і чути лише удари годинника. Сонні мари стають мов оставлі. Але удари годинника прогомоніли — вони тривали лише хвилину — а за ними роздається

у воздусі легкий, — напів здавлений сміх. І знов розпочинається на ново музика; сни відживають і веселійше ніж передше посувавають ся серед пестрого натовпу, освітлені смолоскипами, уставленими за вікнами. Та нії одна маска не важить ся увійти до гарної, найдальше на захід положеної кімнати, бо ніч пізна. Крізь кроваво-червоні шиби вдирається яркійше світло і таємна понурість темних драперій виступає іще острійше. Хто поважить ся покласти свою ногу на чорні коври, тому прибите тикотаннє гебанового годинника вдириється до уха іще вроочистійше та голоснійше.

В інших кімнатах була велика глота і в них бився горячково живчик життя. Серед грімкої охоти забава тягнеться дальше, аж вкінці годинник стає вибивати північ. Тай тепер, як усе по кождій годині: музика уриває нараз, танцюючі стоять нездвижимо, а скрізь настає, як передше, при першім звуці дзвінка, таємна тиша. Та тим разом годинник вибив дванацять. Се могло причинити ся до сього, що протягом часу, потрібного на дванацять ударів, погляди розважнійших учасників свята прибрали іще поважніший та глибший оборот. Сим можна також пояснити, що поки іще прогомонів останній удар дзвінка, дехто з юрби будівлю бачив якесь замасковане марево, якого досі ніхто не завважав. Коли чу-

тка про чумного гостя обійшла усіх присутніх, настав у цілому товаристві гомін здивовання та догани — що перейшов вкінці у вибух страху, тривоги та відрази. Не була се, мабуть, ніяким чином буденна поява, що справила для цього фантастичного товариства таке вражінне. Сеї ночі усі маски мали необмежену свободу. Ся загадочна поява перейшла границю усього можливого, що дастє ся тільки провідати гадкою. Вона переступила навіть ліберальні приписи князя. Серце свавільної світової дитини криє також струни, яких не можна доторкнути ся без збентеження. Навіть для найбільш суворих людей, для яких життя та смерть се іграшки, існують справи, що не годить ся з них глузувати. Ціле товариство було мабуть переконане, що в уборі і поведенню чужинця був жарт або замилування граціозності. Його стать була довга й худощава, повита з голови до ніг похоронним рантухом. Маска, закриваюча лице, була так схожа на мертвого трупа, що при найбільшій оглядності не можна було пізнати обману. Се все могли іще знести гості, як що цього не похвалили. Та маска була на стільки смілива, що являла ся тілом червоної смерти. Її одіж була покровлена, її високе чоло та усе лице були відразливо політі кровю.

Коли князь Просперо побачив се страшне явище — яке, начеб іще краще хотіло

остати у своїй ролі, похожало з тупотом повільним та вроочистим ходом між рядами гуляючих там і назад, — дрожав він у великім страху, трівозі та відразі. За хвилю спаленів він полумям гніву.

„Хто є сей сміливець — запитав він двораків — що поважив ся хулити з Бога? Сніймайте його та зідріть з нього маску, щоб ми побачили того, що іще перед сходом сонця висіти-ме на верху замку“.

Князь, говорячи ці слова, був у західній або синій кімнаті. Його голос гомонів виразно у всіх сімох кімнатах, бо князь був сміливий та дужий мужчина; одним рухом руки наказав втишити ся музиці.

Він стояв у синій кімнаті, оточений юрбою блідих двораків. Коли він став говорити, замітно було в тій юрбі тихий шум якогось руху, що розходився в напрямі маски, яка в тій хвилі була зовсім близько. Вона приступила тепер обережно уміреним ходом просто до того, що говорив.

Ціле товариство було застрашеннє цею божевільною очайдушністю чужинця так, що ніхто не важив ся простягнути руки, щоб його скопити. Явище стануло на малу віддаль перед князем. Коли численне товариство, мов на поклик, звернуло ся з середини кімнат до стіни, чужинець поступав нездержано тим-же величнім, уміреним хо-

дом по усіх кімнатах. Зі синьої кімнати вийшов у пурпурову; з тої у зелену; з зеленої у помаранчеву; опися у білу, а з неї навіть у фіолетну, при чим ніхто його не здержував. Та тепер настала хвиля, коли князь Просперо, минаючись із сорому й скажености на свою трусоватість, впав у великому поспіху до кімнати. З ним не було нікого: так дуже усі боялися. Він наблизився на три або чотири кроки із високо добутим штілетом до постаті, яка настигнула якраз у крайній кінець чорної кімнати. Наглим рухом наступила вона на своєго противника. Всі почули прошибаючий крик — блискучий штіlet лежав на чорному коврі, а за хвилю упав князь Просперо мертвий на землю. Гості кинулись тепер у дикій розпушці до чорної кімнати. Та, коли вони хотіли спіймати незнайомого, якого висока постать причаїла ся прямої неповорушно в тіни гебанового годинника, крикнули вони голосно у невимовній трівозді, бо рантух і трупяча маска, які вони зірвали в дикій насильності — були порожні.

Тепер пізнали присутність „червоної смерти“. Вона закрала ся мов злодій у ночі. Веселі гості стратили всяку охоту до забави в кімнатах, обагрених кровю. Усі попадавши на землю, сконали з розпучливо-викривленим виразом лиця. А коли вийшов останній дух з посліднього гостя, перестав

також тикотати годинник. Вогонь погас на
триніжках, а темінь та руїна запанували
з червonoю смертю у всій своїй величі.

Перекл. Д. Г. і М. Кобєрський.

Тиша.

Казка.

*Еүбонсив б'ольшеви ходуфалте хай
фарыгүес Провнес хай ҳарабэрдай.*

Алькман.

(Гірські шпилі дрімають; ска-
лості яри і печери затихли.)

„Слухай мене“, промовив демон, кладучи руку на мою голову. — Сторона, про яку кажу, се страшна сторона в Лібії, над берегами ріки Заір. А там не було ні спокою, нітиші.

Води ріки мають шафранову і хоровиту краску; тай не пливуть до моря, але колотяться заєдно, без упиву, під червоним оком сонця в нагальному і судорожному круговороті.

Кілька миль далі, по другім боці намулистого ложа ріки, тягнеться блідий стеж із велітенськими водяними ліліями,

Вони зітхають у тій самоті одна до одної і витягають до неба свої довгі і мертвєцьки-бліді шиї і клонять сюди-туди свої відвічні голови. Там чути якийсь неясний гамір, що виходить із посеред них, наче шум підземної води. А вони зітхають одна до одної.

Але там границя їх царства, границя темного, страшного, гордого ліса. Там, як ті хвилі біля Гебридів, колихається заедно низький очерет. Однаке там не віє ні один вітерець на небі. Але високі, передшотопові дерева колихають світанко сюди туди, з ломотом і могучим шумом. А з їх високих верхів ринуть одна по одній відвічні роси. А на коріню лежать незвісні отруйні квіти, скрутивши ся в безладній дрімоті. А горою мчать ся вічно на захід сірі хмари, шумячи і голосно шепочучи, аж поки не викосять ся водопадом на вогняну стіну небозводу. Але там не віє ніякий вітерець на небі. А на берегах ріки Заір нема ні спокою, нітиші.

Була ніч і падав дощ; падаючи був він дощ, але упавши ставав кровю. А я стояв на трясавиці, серед струнких лілій, і дощ падав на мою голову — і лілії зітхали одна до одної серед своєї святочної пустелі.

І в мить заснів крізь тонку, мертвєцьки-бліду імлу місяць і був багрової краски. І мої очі впали на велітенську

сіру скелю, що стояла на березі ріки і мертвівські бліда і висока — і скеля була сіра. З переду на ній були вирізані на камені букви; і я пішов через багнище водяних лілій аж до самого берега, щоб прочитати букви на камені. Та я не міг відчитати їх. І я вертався назад у очерт, аж ось місяць заснів червонійше і я оглянувся і поглянув на скелю та на напис; а там стояло: Пустеля.

Я глянув у гору; там стояв на вершку скелі якийсь чоловік. Я скрився серед водяних лілій, щоб підгляднути заняття чоловіка. А чоловік був стрункий і гожий собою і був одітій від рамен до стіп у старо-римську тогу. Обриси його постати були неясні, але риси його лица були риси божества; бо кирея ночі, імли місяця і роси не заслонювали їх. А його брови були засіяні думками, а його око світило божевільним смутком; а в кількох морщинах на його чолі читав я слова горя, втоми, знеохоти до людства і бажанняє самоти.

І чоловік сидів на скелі і спер свою голову на руці та споглядав на пустелю. Споглядав у низ на зворушені кущі і на високі передпотопові дерева і ген вище на шумний обрій та руманий місяць. А я лежав під захистом лілій і слідив поводження чоловіка. А чоловік дрожав на самоті; — але ніч потахала, а він сидів на скелі.

Потім зійшов я у скованку багнища, скитаючись ген серед пустару лілій, почав кликати гіпопотама, що жив в гущавині, у скритку трясавиці. І гіпопотам учув мій голос і прийшов в купі з бегемотом до стіп скелі і ревів на місяць голосно і страшно. А я лежав у своїй скованці і слідив поводженне чоловіка. А чоловік дрожав на самоті; але ніч потахала, а він сидів на скелі.

Потім я прокляв стихії проклоном замішання; і на небі, на якому передше не було ніякого вітру, почала громадити ся грізна туча. І небо стало оловяне від на гальної тучі — і дощ став бити по голові чоловіка, — і в низ поринули струмки потоків — і потоки запінили ся піною — і водяні лілії погнулись їх ложами — і ліс затріщав на вітрі — і покотив ся грім — і впала блискавка — і скеля потряслася аж до основи. А я лежав у своїй скованці і слідив поводженне чоловіка. А чоловік дрожав на самоті; але ніч потахала, а він сидів на скелі.

Потім я розлютив ся більше і починав проклинати проклоном тиші — потік, лелії, вітер, ліс, небо, грім і зітхання водяних лілій. І вони стали закляті і затихли. І місяць перестав котити ся своєю небесною стежкою — і грім провалив ся — і блискавка не ясніла полумям — і хмари повисли недвижно — і води обнизились до

своєого рівня і спинились — і дерева перестали колихатись — і водяні лелії вже більше не зітхали — і гамору з поміж них не було уже чути тай ні одні тінь не промайнула крізь пустий, безмежний пустар. І я глянув на напись на скелі, а вона змінилась; там стояло: Тиша.

І мої очі впали на лице чоловіка, а його лице було бліде від жаху. І він підняв нечайно голову з руки і станув на скелі і слухав. Але на пустому, безмежному пустарі не було ні згуку, а на скелі стояло: Тиша. І чоловік жахнув ся і відвернув лицє і пустив ся тельмом в світ за очі, так, що я стратив його з очей.

Нині маємо гарні оповідання в кни�ах Чарівників — в зелізом окованих сумовитих кни�ах Чарівників. У них, кажу, попадають ся славні оповісти про небо, про землю і про могуче море, та про геніїв, що правлять морем і землею і високим небом. Там знайдеш чимало наук і то в пророцтвах, які вирекли Сібіллі; тай святі речі можна було почути в старину від темного листя, що тримтало кругом Додони. Однак, клянуся Аллахом, ту казку, яку мені розповідав демон, сидячи біля мене в тіні гробу, я вважав начуднійшою з усіх! І коли демон закінчив своє оповіданнє, повалив ся горілиць у гробову яму і почав

регоататись. Алө я не міг сміяти ся в купі з демоном, і він прокляв мене за те, що я не міг сміяти ся. А рись, що жив заєдно в гробі, вийшов із нього і поклав ся біля ніг демона і глядів йому в лицє без упину.

Перекл. П. Карманський.

Чорний кіт.

Подія, яку хочу оттут оповісти, є одною з найдивнійших, а заразом одною з найпростійших. Не надіюсь, щоби хто увірив у се, бо сього я від нікого не бажаю. Було би божевіллем домагатись від когось сього в тім случаю, де не можу дати віри своїм змислам, наочним свідкам.

А вжеж не є я божевільний і з певністю не є се сон-мар. Але завтра маю вмерти, проте хочу ще нині скинути з своеї душі тягар, що придавлює мою грудь. Передовсім хочу подати під оцінку цілого світа ясно і звязко, без ніяких дальших пояснень, цілий ряд моїх домашніх пригод. В їх дальшому розвою вони були для мене невичерпаним джерелом мук, а вкінці причиною цілковитої моєї загади. Та все ж таки не намагаюсь їх собі вияснити. Вони не принесли мені нічого іншого, як лише жах та трівогу. Іншим особам, вони можуть видатись не так страшними, як дивними. Дуже можливе, що колись іншому якомусь мислителеви пощастить ся повернути на природній шлях се, що тепер видається ся сонним маревом.

Може колись в тих річах, які я можу лише з страхом і жахом оповідати, якийсь розважнійший і більше льогічний ум, як мій, що до того є ще дуже вразливий, не знайде нічого більше, як лише звичайненький собі ряд цілком природніх причин і наслідків.

Вже від самої колиски був я звісний зі своєї податливої і лагідної вдачі. Ніжність моїх почувань була нераз предметом глузовання моїх товаришів забави. Особливо любив я звірята і за дозволом моїх родичів вільно було мені держати добірне число своїх любимців. З ними переводив я більшу частину дня і ті години, коли я звірята годував і ними любувався, були найщасливішими у моїм життю.

З літами привязання до них збільшилося. Коли я став мушциною, вони були одноким джерелом моєї втіхи та задоволення. Тим, котрі нераз мали вірного та мудрого пса, не потребую пояснити того дивного почуття та привязання, що є причиною внутрішнього задоволення. Се, що звіря само себе відрікається, і що воно готове на всяку жертву зі своєї сторони, мусить промовити до серця того, кому безталаннє та людська непостійність дали спромогу над сим глубше застановити ся.

Оженився я замолоду і був дуже щасливий, бо моя подруга була тої самої природи, що й я. Як лише вона спостерегла,

що я любую ся в домашніх звірятах, не пропустила ніякої нагоди, щоби не купити мені якогось приємного звірятка. Так були у нас: пташки, золоті рибки, чудовий песик, крілики, маленька малпа та кіт. Се послідне було надсподівано велике, красне звірятко, майже цілком чорне і на диво мудре. Задля його мудrosti моя жінка, що ще вірила у всякі балачки, часто натякала на се давнє народне повіре, що у чорних котах вселюють ся чарівниці. Говорю об сім не тому, наче-б я думав, що сей погляд моєї жінки був вірний, але тому, що се мені тепер случайно прийшло на думку.

Плюто — так звав ся кіт — був моїм найбільшим любимцем і товаришем у забаві. Я сам доглядав його, а він ішов за кождим моїм кроком по цілому дому. Лише з трудністю здергувано його, щоб не ішов за мною на вулицю.

Ся наша приязнь тривала довгі літа. Між тим — румянець покриває моє лице на згадку про се — мій характер та вдача через сього чортиська змінилась на гірше. Мое розстроєння зростало з кождим днем. Я ставав ся дразливий і безоглядний супроти почувань других. Навіть моя жінка не чула від мене вже привітного, ласкавого слова, а часом і таке бувало, що я дуже часто побивав її. Легко можна догадатись, що також громадка моїх любимців відчула болючо сю зміну в моїм успосібленню. Те-

пер не лише не доглядав я їх так, як давніми часами, але також знущався над ними. Лише для Плюта мав я на стільки згляду, що ніколи не бив його, коли міжтим побивав без серця кріликів, малшу, ба навіть пса, як лише котре з них случайно підійшло, щоб побавитись зі мною.

Моя хорoba степенувала ся з кождим днем. Говорю „хороба“, бо хто ж вкаже мені на іншу хоробу, яку можна би порівняти з нахилом до алькоголю?...

Вкінці Плюто, який вже постарів ся і став ся дивним, відчув на собі наслідки моєї химерної вдачі.

Одного вечера вертав я пяний домів з моєї улюбленої корчми. Тоді видалось мені, що кіт утікає переді мною. Коли я його віднайшов в дома, він, здається, з боязни, заподіяв своїми зубами на мої руці легеньку рану. В тій самій хвилі пррвала мене якась чортівська лоть. Я не міг над собою запанувати. Здавалось, що моя первісна істота нагло десь вникла, а якась ще більше як чортівська сила, підсичена горілкою, лютувала в кождій моїй жилі. Я вхопив ніж, склонив бідне звірятко за шию і виколов йому осторожно одно око!... Ще й тепер, коли описую сю осоружну пригоду, дрожу на цілому тілі.

На другий день вранці я прочуявлав ся і витверезився. Тоді я запримітив, що сей злочин викликав в мені якесь почування, що

було десь по середині між страхом а докорами совісти. Але се почуваннє швидко перейшло і не полишило по собі ніякого сліду. Моя душа осталася на самому дні ненарушенна. Незабаром кинув ся я знова до алькоголю і втопив в ньому навіть спомини цього осоружнього вчинку. Тимчасом кіт повертає до здоровля. Яма по виколенім одії представляла справді страшний вид, але звірятко, як здавалось, не терпіло вже більше на рану. Ходило по хаті, як і передше, але з неописаним страхом утікало, як я зближав ся до нього. З давнішого привязання до нього, лишилось мені тільки се, що я відчув дуже болючо сю наочну неохоту звіряти, яке колись привязалось до мене і було мені вірне. Та се довго не трівало. На місці цього почування прийшло роздратовання. Опісля закрав ся до мене, як колиб на мою неминучу загляду, супротивляючий дух, що гнав мене до цього, щоб я остав уперто в сьому новому стані. Фільософія не зайдеться ся сим обявом душі. Та все ж таки я переконаний, як про істновання своєї душі, що сей супротивляючий дух є одною із вроджених прикмет, які розбурхують людське серце, та що він належить до первісних чинників, що надають чоловікови його характер, його вдачу. Кому не случилось спіймати себе хоті зі сто разів на підлому а глупому ділі, котрого він допустив ся?... Чиж не підлягаємо, навіть мимо

доброї охоти, неустанному змаганню, щоб ломати закон лише тому, що се в заказане, а заказане нас дратує? Сей супротивляючий дух, як я вище згадав, закрав ся в мое серце, щоб прискорити мою загаду. Сей незрозумілій і дивний нахил душі, противний своїй власній природі, щоби поповняти злочин лиш задля його самого, все мене заохочував до дальшої кривди звіряти, щоби його зовсім знищити.

Одного дня взяв я мотуз, закинув котови зовсім спокійно на шию і повісив його на галузі. Серед рясних сліз і докорів совісти повісив я звірятко. Повісив, хотяй знов, що воно мене любило, і хотяй я був переконаний, що не мав ніякої причини, щоби знущатись над ним. Повісив тому, бо знов, що в тому, що я вчинив, поповнив гріх — може навіть смертельний, котрий безсмертну частину моєго ества так з'огидив, що мою душу — коли се можливе — відтрутлив на віки від безконечної ласки Всемогучого і Найсправедливішого Бога.

В ночі по тім дні, в котрім я поповнив се страшне діло, збудила мене зі сну пожарна тривога. Вже займало ся мое ліжко. Цілий дім стояв в огні! Лише з тяжкою бідою удалось увільнитись мені, моїй жінці і одному слузі з обіймів полуміни. Всьо пішло в нівеч! Ціле мое майно й добро пішло з димом! Від тепер попав я в розлуку.

Не хочу уходити за так слабого під зглядом умовим, щоби дошукуватись звязи між тим нещастем, що навістило мій дім та доконаним осоружним впливом так, як між причиною а наслідком. Але тому, що тут подаю цілий ланцюх подій, не можу пропустити ніякого кільця з нього. Слідуєчого дня по сїй нещасній ночі відшукав я пожарище. Всі стіни крім одної завалились. Ся, що стояла, була не дуже груба, перегороджуюча стіна, уміщена менше більше по середині дому. До неї приткало мое ліжко головами. На диво вогонь поща див сю стіну. Се приписував я сїй обставині, що її щойно поставлено. Перед сим муром зібралась громадка людей. Зір деяких присутніх був звернений в одно місце, яке вони пильно оглядали. Слови: „дивне!“ „Щось надзвичайного!“ та інші подібні замітки збудили мою цікавість. Я приступив блище і побачив на вибіленій стіні, як на плоскорізьбі, вириту постать великані — кота. Риси були старанною рукою викінчені, а на шиї звіряти був завішений мотуз. На перший вид сього страховоща — бо за ніщо іншого не міг я його уважати, оставшів я і перелякав ся. Але, вкінці розсудок прийшов мені на поміч. Я пригадав собі, що огород, де я повісив кота, приткає якраз до моєго мешкання. Як лише залунав дзвін на трівогу, люди натовпились в сьому городі. Хтось мусів звірятко відчес

пити від галузі і кинути в мою світлицю в тій цілі, щоби мене збудити. Коли стіни валились, якийсь случай пхнув жертву моєго божевілля глибоко в свіжу підмаску муру. Через сполуку вапна з вогнем і лугової солі зі звірячого трупа, відбитка була вже готова в такому стані, як я її бачив. Хоч мій розсудок в подібних случаях допомагав собі, то тепер не міг я заспокоїти своєї совісти і моя фантазія була в найбільшому напруження. Щілимі місяцями привиджував ся мені кіт Він стояв мені все перед очима. Під час цього в мою душу вступило, якесь — як видало ся — нове почування. Я став відчувати втрату звіряті, вештав ся по найскритших закутинах. Іх навідував я тепер дуже часто, оглядаючись за другим любимцем-котом, або іншим соторіннем, подібним в дечім до нього, що міг би заняти місце свого попередника.

Одної ночі сидів я трохи підпитий в одній, радше до якоїсь печери подібній, корчмі. В тім нагло упав мій зір на якийсь чорний предмет, що лежав на величезній бочці від вина, чи руму, котра була одиночкою окрасою цього дому. Кілька хвиль, не рухаючись, дивив ся я на дно бочки. Що мене найбільше зачудувало, було се, що я скорше не спостеріг цього лежачого предмету. Я підступив до нього і торкнув його рукою. Був се чорний кіт — дуже великий — щось тої величини, що Плюто і під

кождим зглядом до нього подібний, з виїмкою одної одинокої прикмети. Плюто не мав на цілім тілі ні одного білого волоска. Зноваж сей мав велику — коли вона навіть в зарисах яскраво виступала — білу крапчасту латку, що покривала ціле підгруддє. Я його діткнув ся, він встав і почав на голос мурликати, отираючись о мою руку. Здавалось, що він був тому радий, що я звернув на нього свою увагу. Було се звірятко, якого я шукав. Я сейчас заявив господареві, що хочу його в нього відкупити. Він нічого за нього не домагав ся, бо — мовляв — він нічого не знає про ніякого кота і не бачив його досі ще ніколи. Я даліше гладив кота. Коли збірав ся іти домів, кіт заховував ся так, як колиб хотів піти за мною. Я забрав його, а по дорозі схиляв ся до нього, щоби його гладити. Як лише прийшов я до дому, він сейчас освоїв ся. Моя жінка полюбила його.

Натомість я почув в собі неприхильність до сього соторіння. І так настутило щось противне тому, чого я не сподівав ся. Сам не знаю, як, чого або чому се так стало ся. Досить, що його ніжність була мені не по нутру. Я зненавидів кота. З часом сі почування неприхильності і неохоти до нього змінили ся в зайлу ненависть. Я оминав кота. Лише якесь почуттє сорому та загадка на давнійше осоружнє діло здержуvala мене від того, щоби кота не вбити.

Так минали дні за дніми, а я його єще ніколи не бив, ані не знущав ся над ним. Та поволи, навіть дуже поволи став я глядіти на нього з невисказаною ненавистю і мовчки утікати перед ним, як перед якою пошестю. Мої лихі відносини до звіряті заострилися ще через те, що я того самого дня, коли його привів до дому, спостеріг, що він мав лише одне око, як і Плuto. За теж моя жінка полюбила кота ізза цього ще більше. Як я вже згадав, він визначався великим привязанням до мене. Між тим зі зростом моєї неприхильності до кота, зростало його привязання до мене. Він ходив крок за кроком за мною з наївною витревалістю. Читач лише з великим трудом може мати яке-таке поняття про те. Де лише я сів, він ліз мені під ноги або скакав на коліна і засипував мене своїми пестощами. Як я вставав, щоби відійти, він пхався мені під ноги так, що здавалось, що я упаду. Деколи чіплявся своїми довгими, остриими кігтями моєго убрання і ліз мені аж до грудей. Хотай в таких хвилях хотілось мені одним ударом його знищити, то все ж таки повздержуvala мене від цього згадка про мій давніший злочин, та справдішний страх перед самим котом. Не був се страх, що він міг би мені заподіяти якусь поважну тілесну рану, а все ж не можу іншим висловом точно пояснити собі стан моєї душі. Майже сором мені призватись до

сього — ще тепер в сїй тюрмі не можу без встиду сього оповідати — страх і досада, яку я відчув до кота, степенувались через мої привиди, які лише можна собі уявити.

Моя жінка звертала кілька разів мою увагу на сю білу латку. Як я вище згадав, в сьому лежала одинока ріжниця між сим дивним котом а попереднім убитим Плютом. Читач, здається ся, пригадує собі, що ся відзнака, хотяй покривала майже ціле по-груддє, спершу була ледви видна лише в зарисах. Але поволи та ледви замітно — мій розум довго намучив ся над сим, щоби собі се уявити — латка виступала щораз виразнійше. Вкінці вона стала замітною і з близька. Вона представляла предмет — страх мене збирає назвати се, що було головною причиною моєї відрази і страху. Я хотів увільнитись від сеї потвори, але не мав відваги! Сей пружок представляв — вже вкінці скажу — осоружну та страшну річ. Се був мотуз...

О, сумне і страшне почуття сорому, негідної кари, душевної муки та смерти! І справді тоді я був дуще нещасливий; мое нещастє переходило всякі можливі граници людського горя! А нерозумне сотворіннє (одно з його роду я з погордою усунув зі світа) спричинило стільки горя та муки мені — чоловікови, сотвореному на образ й подобу Бога! Ох! я вже більше ніколи не зазнав благодатного спокою нї в день,

ні в ночі! Через цілий день не опускало мене звіря ні на хвиличу. В ночі зривався я в невисказаний трівозі з страшних снів, щоби лише відчути на своїому лиці віддих того страшного соторіння, того нічного страховища, якого ніякою силою не можна скинути з себе, щоби лише вічно чути на своїх грудях той тягар!

Під тягаром сих муک заниділа в міні і та незначна скількість добрих змагань, котрі ще мені лишились. Тепер стали невідступними товаришами моєї душі тільки злі думки, найстрашніші та найгірші образи! Моє насуплене змінилось у ненависть до цілого світа, до всього, що є в світі, до цілого людства! Моя тиха, терпелива, усіми опущена жінка була найчастіше нещасною жертвою наглих, частих, непогамованих вибухів моєї скаженини, якій я віддав ся цілком сліпо.

Одного дня ся бідна страждальниця пішла за якимсь ділом за мною до пивниці старого дому, куди ми перепровадились через нашу бідноту. Кіт, що ішов також за мною по стрімких сходах, причинив ся до сього, що я мало не упав стрімголов в долину. Се вивело мене з рівноваги. Я вхопив сокиру і був вже забув про дитячу боязнь, що дотепер звязала була мені руки. Я замахнув ся на кота так влучно, що був би з певностю в одній хвили положив бідне звірятко трупом. Та моя жінка вхопила

мене за руку і перешкодила мені в сьому. Се довело мене до справді чортівської люти — я вирвався з її рук і затопив сокиру глибоко в череп — своєї жінки. А вона бідна, не зойкнувши, упала нежива на землю. Як лише поповнив я се страшне убийство, то взявся сейчас до того, щоб скрити десь трупа. Я знову добрі, що ні в день, ні в ночі не зможу його усунути з дому, так щоби не викликати сим підозріння у сусід. Всякі думки приходили мені до голови. Роз думав я посіти тіло на кавалки, а відтак спалити його. Опісля хотів викопати на нього яму в пивниці. То знов розважав над тим, чи не ліпше було би кинути його до керниці, що стояла на подвір'ю, або веліти слузі винести його з дому, як якусь річ, під позором, що вибираюсь в дорогу. Вкінці впав я на отсю гадку, яка видалася мені найлучшою з усіх попередніх: Я постановив трупа замурувати в стіні пивниці, як то після переказів робили середновічні черці з тілами своїх жертв. Пивниця надавала ся до переведення такого пляну. Її стіни недавно щойно витинковані при вогкій погоді ще зовсім не повисихали. Крім того одна стіна висунулась на перед, а за нею знаходився якийсь димар, чи щось подібного. Я не сумнівався, що мені пощастить ся без труду виймити цегли в сьому місці, всадити трупа і знова замурувати як слід, щоб нічне око не догля-

нуло щось підозрілого. І я не завів ся. Мені легко удалось якимсь кавалком зеліза винати камінне та цегли. Я вложив осто- рожно тіло трупа в середину муру і без труду виповнив ним цілу яму. Незвичайно обережно забрав я пісок і глину та зробив з цього підмастку, що нічим не ріжнилась від давної, і осто-рожно вигладив новий мур. Коли я скінчив свою роботу, почув в собі якесь задоволене, що все пішло га- разд. На мурі не було навіть найменшого значка, який вказував би, що стало ся щось страшного. З найбільшою старанністю по- змітив я з землі румовище, опісля з повним вдоволеннем оглядав своє діло і так сказав сам до себе: „Бодай тепер моя праця не пішла на марно!“

Відтак став оглядатись за котом, що спричинив мені тільки горя! Я постановив знести його з цього світа. Коли-б він був під сю хвилю накинув ся мені під руки, то його судьба була би тут рішена. Та хитре звіря, занепокоєне наглим вибухом моєго гніву,—здається, оминало мене. Годі змалювати, а навіть представити собі, якої розкоші зазнав я через те, що не бачив того осоружного кота. І ось за весь час, від коли він з'явився в моєму домі, переспав я здорово та спокійно першу ніч, хотяй сповнене убійство придавлювало мою душу. Вже минав другий, і навіть третій день, та чортівське звіря не показувало ся. І знов

відітхнув я спокійніше. Здається, страх прогнав з хати сю потвору! Я вже більше його не бачив і був тому щасливий.

Свідомість злочину трохи непокоїла мене. На кілька питань про жінку, відповів я зовсім спокійно. Заряджено навіть слідство, але — річ природна — нічого не відкрито. Я вже мав запевнений супокій на будуче.

Четвертого дня по сьому убийству з'явилось несподівано в моїм помешканю кількох панів з поліції і знов взялись старанно перешукувати ціле помешкання. При сьому заховувався я зовсім спокійно. Мене не могло нічого вивести з рівноваги, бо я був сильно піреконаний, що вони не віднайдуть місця, де був скованій труп. Урядники приказали мені при ревізії іти за собою. Перешукували кождий куточок, кожду шпаринку. Вкінці по раз третій, чи четвертий війшли до пивниці. Я навіть не здрігнувся, а серце било ся зовсім спокійно як у того, що не почуває ся до ніякої вини. Я пішов до пивниці і ходив за ними від одного кута до другого. Заложивши руки, ходив я супокійно сюди і туди. Урядники заспокоїлись і вже хотіли відійти. Радість моєго серця була так велика, що я не міг її укрити. Мене зібрала охота поглузувати собі з них і сим впевнити їх про мою невинність. Мої панове — сказав я при виході з пивниці — тішить мене дуже, що

ви переконали ся, що ваше підозрінне було безпідставне. Тепер побажаю вам доброго здоровля, а на будуче будьте трохи чемнійші. При цім скажу вам ще, що сей дім є сильно збудований!“

Серед шаленої охоти сказати щось зувале, я сам не знав, що говорю.

„Мушу призвати, що сей дім є сильно збудований. Сі мури — може хочете відійти, мої панове? — сі мури є кріпко збудовані!..

Тут з дивною радістю штуркнув я палицею, котру случайно мав в руках, так сильно об мур саме в се місце, де було сковане тіло моєї жінки, найлюбійшої майому серцю женихини, що...

Але, ох! хай Бог змилує ся наді мною та увільнить мене з кігтів моєго вічного ворога! Ще не розійшов ся по пивниці відгомін моєго стукання, коли з нутра, як з гробу, зачунала відповідь. Був се крик, спершу придушенний і перериваний, як плач дитини. Опісля перемінив ся в голосний, безпереривний вереск, зовсім неприродний і не подібний до людського голосу. Витте, якесь захрипле нарікане, як колиб чортівський рөгіт змішав ся зі страшним накликуваннем смертельного страху...

Подібне витте може счинитись лише в пеклі, коли прокляті конають у вічних судорогах, а чорти ріжними голосами вијуть разом з ними. Було би зайвим опису-

вати се, що діяло ся під час цього в майому серці. Безсильно заточував ся я від одної стіни до другої. Урядники зі страху оставили і в першій хвилі затримали ся на сходах без руху. Але опісля двайцять сильних рук взяло ся до муру. Мур розвалив ся, а перед очима присутніх стояв труп вже сильно зіпсований та облитий кровю. На його голові сидів осоружний кіт з широко розявленим, червоним ротом та з одним оком.

Він довів мене до цього осоружнього убійства, а його зрадливий голос віддав мене в руки ката. Я замурував його правдоподібно разом з трупом.

Перекл. Федір Белей.

ського, Ібзена, Д' Анунція і ин., однак редакція застерігає собі зміну порядку авторів, як також заступленнє їх другими.

Річна передплата на „**Новітню Бібліотеку**“ виносить в Австрії К. 5, в Америці 2 долари, в Росії 2 карбованці. Ціна поодинокого випуска однією до обему і змісту.

Передплату на „**Новітню Бібліотеку**“ можна вплачувати двома, а найбільше трьома ратами; чеками просить ся пересилати до „Псвітового Товариства кредитового“ у Львові (Ринок 10) на рахунок „Новітньої Бібліотеки“, а пerekazami до адміністрації.

Просить ся всіх Вп. Добр., що одержали випуски „Новітньої Бібліотеки“ присилати передплату, або що найменше заявити, чи згоджують ся бути нашими передплатниками, щоб ми могли остаточно усталити скількість накладу.

Новим передплатникам висилається всі книжки.

Дається книжки в коміс книгарням та діяльним представникам на провінції за звичайним книгарським опустом. Порозумінне і услівя письменно.

В „Новітній Бібліотеці“

вийшли досі :

1. Г. Гауптман : Пеоед сходом сонця . . .	ц. 50	с.
2. Гю де Мопасан: Історія однії дівчини з ферми . . .	„ 40	„
3. Л. Андреев: Чорні маски	„ 40	„
4. М. Яцків: <i>Adagio consolante</i>	„ 50	„
5. Ст. Жеромський: „Табу“	„ 40	„
6. Едгар А. По: Елеонора	„ 50	„

В друку як 7 і 8 випуск: Писання
П. Альтенберга

Редакція: Львів, вул. Льва Сапіги
61/ІІ.

Адміністрація: Львів, вул. св. Мартина 25/І.

Видавець і одвіч. редактор :

Володимир Боберський.

Редактор :

Федъ Федорців.

З друкарнї Ставропігійського Інститута
у Львові.